ECONOMICS BY DHANANJAY MATE

अर्थव्यवस्था

CLASS NOTES

BATCHES AVAILABLE

- ONLINE
- OFFLINE

Economics by Dhananjay Mate

@swarajyaacademy

पत्ता: स्वराज्य अकॅडमी(नवीन हॉल),
दुसरा मजला, इंडियन बँकेच्या वर,
पेरू गेट, सदाशिव पेठ - पुणे 30

818 080 4706

मार्गदर्शक
धनंजय मते सर

ONE DAY REVISION

ECONOMICS
By DHANANJAY MATE

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

भारतीय करप्रणाली

भारतीय करप्रणाली	IMP FOR EXAM
प्रत्यक्ष कर	▪ यामध्ये कर संक्रमण होत नाही तसेच कराघात आणि कारभार एकाच व्यक्तीवर होतो. हा कर न्याय प्रस्थापित करतो तसेच प्रगतिशील आहे. ▪ प्रत्यक्ष करा मध्ये खालील दोन प्रमुख कर येतात ज्यामध्ये आयकर आणि कंपनी कर
अप्रत्यक्ष कर	▪ यामध्ये कर संक्रमण होते तसेच कराघात आणि करभार वेगवेगळ्या व्यक्तींवर होतो या करामुळे चलनवाढ निर्माण होते तसेच हा कर न्याय प्रस्थापित करत नाही व प्रतिगामी स्वरूपाचा आहे. ▪ या करा मध्ये खालील प्रमुख अप्रत्यक्ष कर येतात ▪ सेवा कर ▪ केंद्रीय उत्पादन शुल्क ▪ राज्य उत्पादन शुल्क ▪ सीमा शुल्क ▪ राज्य विक्रीकर ▪ केंद्रीय विक्री कर ▪ मूल्यवर्धित कर ▪ वस्तू व सेवा करामुळे वरील करप्रणालीमध्ये बदल झाले आहे.
वस्तू व सेवा कर	▪ एक देश एक कर ▪ अप्रत्यक्ष स्वरूपाचा कर ▪ दुहेरी कर प्रणालीवर आधारित ▪ Destination Based Tax ▪ CGST आकारणी व वसुली केंद्र सरकार ▪ UGST आकारणी व वसुली केंद्र सरकार ▪ SGST. आकारणी वसुली राज्य सरकार

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

खालील महत्त्वाचे अनुच्छेद समाविष्ट करण्यात आले.

- 246A यानुसार वस्तू व सेवा करा बाबत केंद्र सरकार व राज्य सरकार कायदे करण्याचे अधिकार.
- 269A यानुसार दोन राज्या दरम्यान होणाऱ्या खरेदी विक्रीवर IGST आकारणी व वसुली केंद्र सरकार करेल.
- 279A यानुसार GST परिषद स्थापन केली जाणार ज्याचे अध्यक्ष केंद्रीय अर्थमंत्री असतील.
- वस्तू व सेवा करा बाबत 2002 ला विजय केळकर समितीने शिफारस केली होती.
- वस्तू व सेवा कर लागू करणारे पहिले राज्य आसाम महाराष्ट्र 10 वे राज्य.
- 101 वि घटनादुरुस्ती नुसार 1 जुलै 2017 पासून वस्तू व सेवा कर लागू करण्यात आला.
- 268 A हे अनुच्छेद सेवा करा बाबत होते व 92 C क्रमांकाचा केंद्र सूचीतील विषय रद्द करण्यात आला.
- सीमा शुल्क हा अप्रत्यक्ष कर तसेच मद्य व पेट्रोलियम उत्पादने या वस्तूंचा समावेश वस्तू व सेवा करांमध्ये केलेला नाही म्हणजेच हे वस्तू व सेवा करांच्या बाहेर आहेत.
- 2024 मध्ये विजय केळकर यांनी वस्तू व सेवा करा बाबत खालील तीन सूचना केल्या.
- वस्तू व सेवा करांचे दर पातळी स्तर कमी करा.
- वस्तू व सेवा कर यामधील कर महसूल वाटा शहरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना देण्यात यावा.
- वस्तू व सेवा कर मंत्रालय वेगळे स्थापन करावे.
- GSTN नंबर 15 अंकी आहे.

कर महसुलात अंदाजे अर्थसंकल्प 2024,25 नुसार किती महसूल मिळेल हे अंदाज खालीलप्रमाणे.

आयकर	19 %
वस्तू व सेवा कर	18%
कंपनी कर	17%

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

भारतीय करप्रणाली	IMP FOR EXAM
लॅफर वक्ररेषा	▪ ही करांचा दर व त्यापासून प्राप्त होणारा महसूल याबाबत आहे.
मूल्यवर्धित कर	▪ राज्य विक्री कराच्या जाती 1 एप्रिल 2005 ला मूल्यवर्धित कर लागू झाला. मूल्यवर्धित कर बहु केंद्रीय तर असून यामध्ये करांचे दर कमी झाले व गरिबांचा राहणीमान दर्जा उंचावला. ▪ मूल्यवर्धित कर लागू करणारे पहिले राज्य हरियाणा आहे त्यांनी 2003 ला लागू केला
सीमा शुल्क	▪ आयात वस्तू आणि निर्यात वस्तू यांच्यावर लागू होतो. ▪ वस्तू व सेवा कर किंवा GST च्या कक्षेबाहेर असलेला हा अप्रत्यक्ष कर आहे. ▪ आयात कराचे दर कमी करा हे शिफारस राजा चेलया यांनी 1991 ला केली होती.
सेवा कर	▪ 1994-95 पासून तीन सेवांवर सेवा कर लागू झाला. ▪ 88 वी घटना दुरुस्ती करून 2003 ला सेवा कराला घटनात्मक दर्जा दिला होता. ▪ 268 A हे अनुच्छेद सेवा करा बाबत होते परंतु वस्तू व सेवा कर लागू झाल्यामुळे ही तरतूद रद्द करण्यात आली.
अबकारी कर किंवा उत्पादन शुल्क	▪ हा विषय वस्तू व सेवा कर यामध्ये विलीन झाला परंतु केंद्रीय उत्पादन शुल्क पेट्रोलियम पदार्थांच्या उत्पादनावर लागू होते तसेच राज्य उत्पादन शुल्क मद्य यावर लागू होते. ▪ केंद्रीय उत्पादन शुल्कास मूल्यवर्धित कर लागू करा ही शिफारस 1976 ला L.K झा समितीने केली होती.

महत्त्वाच्या समित्या	
राजा चेलया समिती	1991
विजय केळकर समिती	2002
पार्थसारथी शोम समिती	2013

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

महत्त्वाचे प्रत्यक्ष कर जे रद्द झाले	✓ खर्च कर
	✓ देणगी कर
	✓ मालमत्ता कर
	✓ संपत्ती कर

भारतीय करप्रणाली	IMP FOR EXAM
एंजल कर	▪ 2012 ला लागू ▪ अर्थसंकल्प 2024 - 25 मध्ये रद्द

BUDGET 2024: Income Tax Slabs

#Budget2024withPTI PTI GRAPHICS

Tax Slabs Proposed (New Regime)	
Upto ₹ 3L	NIL
₹ 3L – 7L	5%
₹ 7L – 10L	10%
₹ 10L – 12L	15%
₹ 12L – 15L	20%
₹ 15L & above	30%

Standard decuction: ₹ 75,000

Existing Tax Slabs (New Regime)	
Upto ₹ 3L	NIL
₹ 3L – 6L	5%
₹ 6L – 9L	10%
₹ 9L – 12L	15%
₹ 12L – 15L	20%
₹ 15L & above	30%

Standard decuction: ₹ 50,000

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

वित्त आयोग

15 वा वित्त अयोग

- अध्यक्ष : नंदकिशोर (एन. के. सिंग) (या व्यतरिक्त हे IAS होते तसेच राज्यसभेवर खासदार होते. तसेच F.R.B.M कायदयाच्य पुनर्विलोकन बाबत यांनी शिफारस केली होती.
- सदस्य : अजय नारायन झा (सचिव ते सदस्य) यांची निवड शक्तीकांत दास यांच्या जागी झाली ते RBI Governor च्या जागी गेले.
- अनोप सिंग, रमेश चंद, अशोक लहीरी (पहिले दोन पुर्णवेळ सदस्य, शेवटचे दोन अर्ध्यवेळ सदस्य)
- सचिव : अरविंद मेहता
- स्थापना : 2017
- शिफारशी लागु : 2020 ते 2025 (कोरोनामुळे कालावधी 1 वर्षानी वाढविला.) 2020-21 ते 2025-26.
- 15 व्या वित्त आयोगाने महसुलातील वाटा खालील 2 पद्धतीमध्ये वितरीत केला.

I. vertical Devolution - (केंद्रिय करातील वाटा)

- 42% वरून 41% एवढा देण्यात यावा. कारण 1%. महसूल नव्याने स्थापन झालेला केंद्रशासित प्रदेश जम्मू काश्मीर आणि लडाख या ठिकाणी महसूल वापरण्यात यावा.

II. Horizontal Devolution (कर वाटपासाठी वापरलेले निकष आणि सुत्र)

- उत्पन अंतर - 45%. भारांक
- क्षेत्रफळ - 15%.
- लोकसंख्या (2011) - 15%.
- लोकसंख्या नियंत्रणासाठी होणारे प्रयत्न = 12.5%.
- कर प्रयत्न= 2.5%
- वन व पर्यावरण शास्त्र = 10%

15 व्या वित्त आयोगानुसार महसुलात वाटा मिळवणारे पहिले राज्य	सर्वात कमी हिस्सा मिळवणाऱ्या राज्यांचा क्रम
1) उत्तर प्रदेश (17.93%) 2) बिहार - (10%) 3) मध्य प्रदेश (7.85%) 4) पश्चिम बंगाल - (7.52%) 5) महाराष्ट्र - (6.31%)	1) गोवा - (0.385%) 2) सिक्किम - (0.388%) 3) मिझोराम - (0.500%) 4) नागालँड - (0.569%)

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

16 वा वित्त अयोग

- अध्यक्ष : अरविंद पनगरिया
- सदस्य : अजय नारायन झा, ॲनी जॉर्ज, सौम्याक्रांती घोष, मनोज पांडा (निरंजन राजा अध्यक्ष यांच्या जागी अध्यक्ष)
- सचिव : ऋत्विक रंजनम पांडे
- स्थापना : डिसेंबर 2023
- शिफारशी लागू : 2026 ते 2031
- Note : 16 व्या वित्त आयोगाचे अध्यक्ष अरविंद पंगारिया हे या पूर्वी कोलंबिया विद्यापिठामध्ये प्राध्यापक होते. तसेच निती आयोगामध्ये उपाध्यक्ष म्हणून कार्य करत होते.

वित्त आयोग	स्थापना	अध्यक्ष
1 ला	1951 (शिफारशी) 1952-57	के. सी. नियोगी
2 रा	1956 (शिफारशी लागू) 1957-62	के. संथानम
3 रा	1960 (शिफारशी लागू -1962-66)	ए. के. चंदा.
4 था	1964 (शिफाशी लागू - 1966-69)	पी. व्ही राजमन्नार
5 वा	1968 (शिफारशी लागू - 1969-74)	महावीर त्यागी
6 वा	1972 (शिफारशी लागू - 1976-1979)	ब्रम्हानंद रेड्डी
7 वा	1977 (शिफारशी लागू - 1979-84)	जे. एम. शेलार
8 वा	1983 (शिफाशी लागू 1984-89)	यशवंतराव चहाण
9 वा	1987 (शिफारशी लागू 1989-95)	एन. पी. के. साळवी
10 वा	1992 (शिफारशी लागु 1995-2000)	के. सी. पंत
11 वा	1998 (शिफारशी लागू -2000-2005)	ए. एम. खुजरी. (खुस्त्रो)
12 वा	2002 (शिफारशी लागू - 2005-2010)	सी. रंगराजन
13 वा	2007 (शिफारशी लागू-2010-2015)	विजय केळकर
14 वा	2013 (शिफारशी लागू -2015-2020)	वाय. व्ही. रेड्डी
15 वा	2017 (शिफारशी लागू-2020-21ते 2025-26)	एन. के. सिंग
16 वा	2023 (शिफारशी लागू - 2026-2031)	अरविंद पंगारिया

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

सार्वजनिक वित्त

सार्वजनिक वित्त	IMP FOR EXAM
संकल्पना	▪ केंद्र सरकार राज्य सरकार आणि स्थानिक सरकार या तिन्हींच्या उत्पन्न आणि खर्चाची अभ्यास करणारी शाखा म्हणजे सार्वजनिक वित्त आहे.

सार्वजनिक वित्ताचे विभाग किंवा व्याप्ती	✓ सार्वजनिक उत्पन्न
	✓ सार्वजनिक खर्च
	✓ सार्वजनिक कर्ज
	✓ सार्वजनिक व्यवस्थापन
	✓ राजकोषीय धोरण.

सार्वजनिक वित्त	IMP FOR EXAM
सार्वजनिक उत्पन्न	▪ यामध्ये महसुली उत्पन्न आणि भांडवली जमा असे दोन प्रकारचे उत्पन्न प्राप्त होतात. ▪ आर्थिक पाहणी अहवाल 2023 24 नुसार भारत सरकारला भांडवली जमेच्या तुलने महसुली उत्पन्न सर्वाधिक प्राप्त होते तसेच महसूल उत्पन्न हे कर आणि करेत्तर अशा दोन भागात मिळते ज्यामध्ये कर महसूल जास्त प्राप्त होतो तसेच महसूल उत्पन्न परत करावे लागत नाहीत.
सार्वजनिक खर्च	▪ यामध्ये वारंवार होणारा खर्च जो अनुत्पादक स्वरूपाचा असतो असा खर्च महसुली खर्च आहे. ▪ या खर्चावर नियंत्रण पाहिजे भारत सरकारचा सर्वाधिक महसुली खर्च होतो आणि महसुली खर्चामध्ये व्याज देयता यावर खर्च जास्त होतो अर्थसंकल्प 2024-25 नुसार व्याज देण्यावर खर्च अंदाजे 19% अपेक्षित आहे.

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

सार्वजनिक वित्त	IMP FOR EXAM
सार्वजनिक कर्ज	▪ यामध्ये अंतर्गत देयता प्रमाण जास्त आहे ▪ यामध्ये खालील घटक येतात 1. T Bills यांच्या विक्रीतून जनतेकडून बाजार कर्ज उभारले जाते 2. RBI कडून कर्जे घेणे 3. राज्यांकडून कर्ज 4. स्थानिक स्वराज्य संस्थांकडून कर्ज
सार्वजनिक कर्ज	▪ बाह्य मदत ही परत करावी लागत नाही. ▪ बाह्य कर्ज हे खालील संस्थांकडून घेतले जाते 1. IMF कडून कर्जे घेणे 2. WB कडून कर्ज घेणे ▪ राजकोषीय धोरण किंवा अर्थसंकल्पीय धोरण घटनेमध्ये अर्थसंकल्पीय धोरण असा उल्लेख नसून वार्षिक वित्तीय विवरण पत्र असा उल्लेख आहे

अर्थसंकल्पाचे प्रकार	IMP FOR EXAM
समतोल अर्थसंकल्प	▪ उत्पन्न व खर्च सारखेच असते
तुटीचा अर्थसंकल्प	▪ उत्पन्न कमी खर्च जास्त
शिलकीचा अर्थसंकल्प	▪ उत्पन्न जास्त खर्च कमी

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

अर्थसंकल्प

- महसुली
  - उत्पन्न
    - कर
      - अप्रत्यक्ष कर
    - करेत्तर
      - ✓ नफा + लाभांश
      - ✓ व्याज मिळाले
      - ✓ अनुदान मिळाले
      - ✓ राजकोषीय सेवांपासून मिळालेले उत्पन्न
  - खर्च
    - नियोजित
    - अनियोजित / गैरयोजना
- भांडवली
  - जमा /प्राप्ती
    - ✓ कर्ज उभारणी
    - ✓ कर्ज वसुली
    - ✓ निर्गुंतवणूकीतून प्राप्त नफा
  - खर्च
    - योजना
      1. योजनेची निर्मिती
      2. गैरयोजना कर्ज दिले कर्ज परतफेड

खर्च

- नियोजित
  - ✓ देखभाल खर्च
- अनियोजित / गैरयोजना
  - ✓ व्याज दिले
  - ✓ संरक्षण म. खर्च
  - ✓ अनुदाने दिली
  - ✓ कार्यालय व प्रशासकीय खर्च

महसुली अर्थसंकल्प	IMP FOR EXAM
महसुली उत्पन्न	▪ कर व करेत्तर अशा दोन भागात विभागलेले आहे. ▪ करेत्तर महसूल यामध्ये सर्वाधिक नफा आणि लाभांश यापासून महसूल मिळतो ▪ नफा व लाभांश महसूल. ▪ सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका ▪ सार्वजनिक क्षेत्रातील कंपनी ▪ रेल्वे पोस्ट सेवा LIC यापासून प्राप्त होतो.

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

सार्वजनिक वित्त	IMP FOR EXAM
व्याज मिळाले	▪ जेव्हा केंद्र सरकारने राज्य व केंद्रशासित प्रदेशांना कर्ज दिलेले असते तेव्हा त्यांच्याकडून त्या कर्जावर व्याज केंद्राला प्राप्त होते ते केंद्रासाठी उत्पन्न असते.
अनुदाने मिळाले	▪ पायाभूत सुविधांच्या निर्मितीसाठी मिळालेले अनुदान
राजकोषीय सेवा यापासून मिळालेले उत्पन्न	▪ सार्वजनिक खर्च यामध्ये नियोजित आणि अनियोजित हे खर्चाचे वर्गीकरण 1987 पासून होते हे वर्गीकरण 2017 -18 पासून रद्द करण्यात आले याबाबत शिफारस सी रंगराजन समितीने केली होती
महसुली खर्च	▪ व्याज दिले जेव्हा केंद्र सरकारने कर्ज उभारलेले असते तेव्हा त्या कर्जावर व्याज द्यावे लागते सर्वाधिक खर्च व्याज देयतेवर होतो. ▪ संरक्षणाबाबत दैनंदिन स्वरूपाचा होणारा खर्च महसुली खर्च असतो. ▪ योजनांच्या निर्मितीसाठी दिलेले अनुदाने. ▪ कार्यालय आणि प्रशासनावर दैनंदिन स्वरूपाचा होणारा खर्च ज्यामध्ये कर्मचाऱ्यांचे वेतन भत्ते आणि पेन्शन हे देखील खर्च समाविष्ट होतात.
भांडवली जमा	❑ कर्ज उभारणी ▪ केंद्र सरकारने तूट भरून काढण्यासाठी जनतेकडून आणि इतर स्त्रोतांकडून घेतलेले कर्ज उभारणीमध्ये समाविष्ट होतात. ❑ कर्ज वसुली ▪ केंद्र सरकारने दिलेले कर्ज राज्य व केंद्रशासित प्रदेशांकडून वसूल झाले त्याला कर्ज वसुली असे म्हणतात.

Download Our App From GET IT ON Google Play | Download on the App Store
Economics By Dhananjay Mate

सार्वजनिक वित्त	IMP FOR EXAM
निर्गुंतवणुकीतून प्राप्त नफा	▪ सरकारने सरकारची मालकी किंवा शेअर्स अंशत: खाजगी ला विक्री करणे ▪ 1991 च्या अंतिम अर्थसंकल्पात सर्वप्रथम ही संकल्पना वापरली ▪ 1993 ला सी रंगराजन ही समिती नेमली होती. ▪ 1996 ला भारतातील पहिला निर्गुंतवणूक आयोग जी व्ही रामकृष्णन यांच्या अध्यक्षतेखाली स्थापन केला होता. ▪ 1999 ला निर्गुंतवणूक विभाग स्थापन केला नंतर त्याचे मंत्रालय झाले व पुन्हा विभाग झाला ▪ 2016 ला निर्गुंतवणूक विभागाचे नाव ▪ DIPAM असे केले ▪ 2024 - 25 अर्थसंकल्पानुसार 50 हजार कोटी रुपये एवढे निर्गुंतवणुकीचे उद्दिष्ट ठेवले आहे.
भांडवली खर्च	▪ योजना खर्च म्हणजेच योजनेच्या निर्मितीवर तसेच पायाभूत सुविधांच्या निर्मितीवर खर्च होतो उत्पादक खर्च आहे. ▪ जेव्हा केंद्र सरकारने उसने कर्ज दिले किंवा घेतलेल्या कर्जाची परतफेड केली त्याचा देखील समावेश भांडवली गैर योजना खर्चामध्ये होतो.

सार्वजनिक वित्त	IMP FOR EXAM
प्रभावी महसुली तूट	▪ सुरुवात - 2011- 12 ▪ वैधानिक दर्जा – 2012
अर्थसंकल्पीय तूट	▪ एकूण उत्पन्न - एकूण खर्च ▪ 1950- 51 पासून सुरू ▪ 1996 - 97 पासून शून्य दाखवली जाते
प्राथमिक तूट	▪ राजकोषीय तूट - व्याज देयता ▪ 1992-93

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

राजकोषीय तूट = अंदाजपत्रकीय तूट + कर्ज व अन्य देयता

राजकोषीय तूट = महसुली प्राप्ती + भांडवली प्राप्ती - एकूण खर्च

राजकोषीय तूट = एकूण खर्च - (उत्पन्न+ कर्ज + सार्वजनिक मालमत्तेची विक्री)

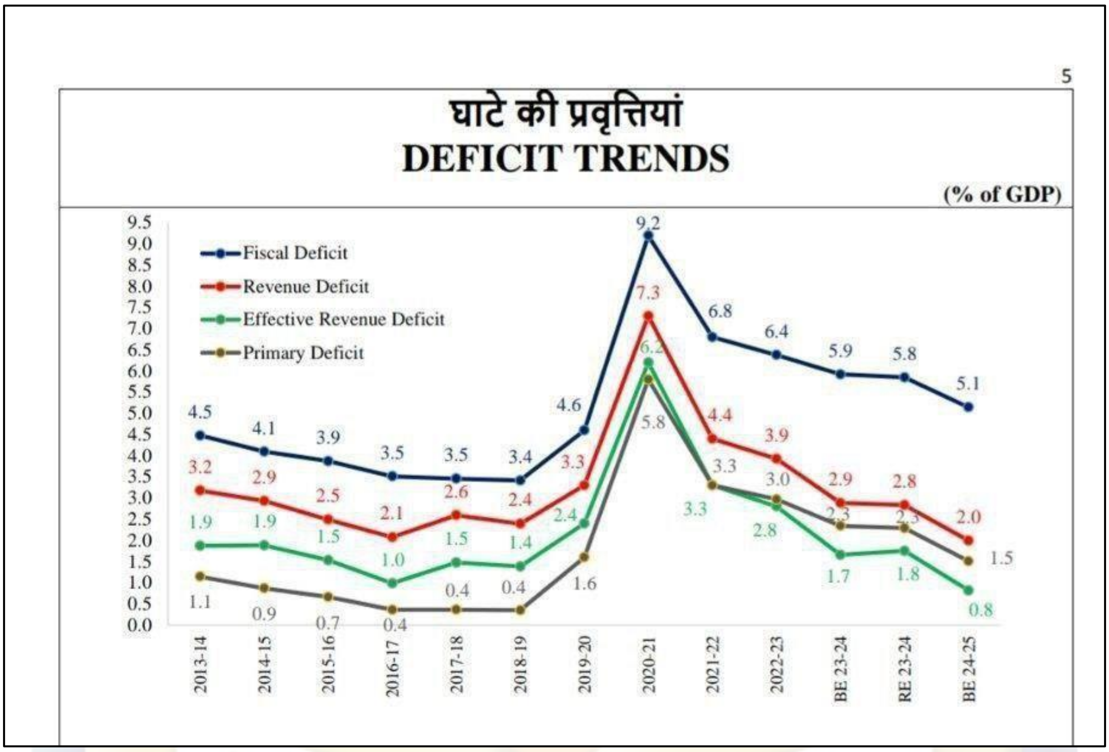

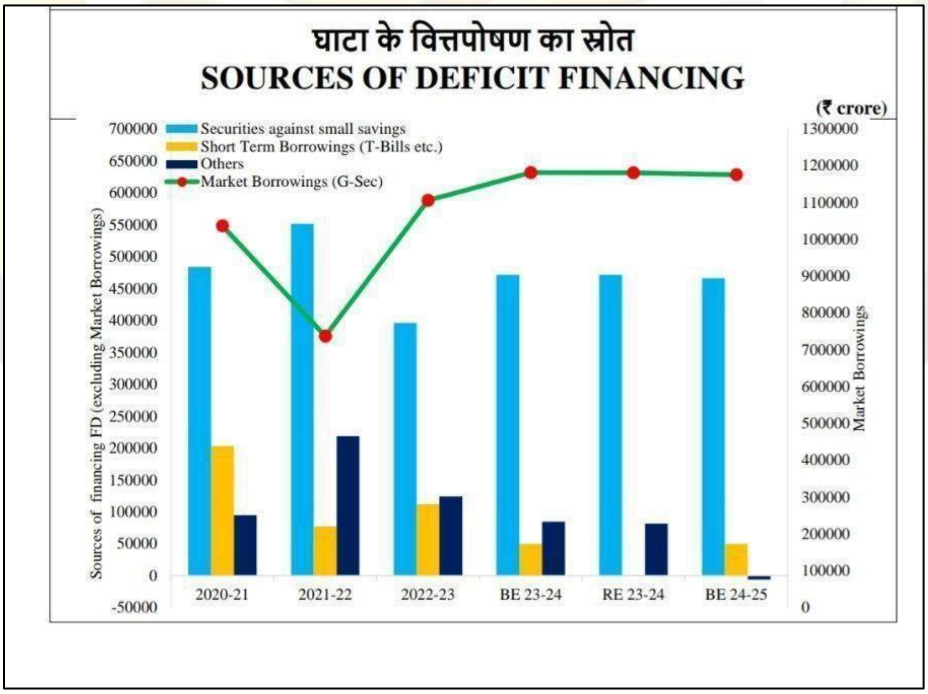

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

सार्वजनिक वित्त	IMP FOR EXAM
तुटीचा अर्थभरणा त्याचे परिणाम	▪ अर्थव्यवस्थेत तरलता वाढते ▪ वस्तू आणि सेवांची मागणी वाढते ▪ उत्पादन वाढते ▪ रोजगार वाढतो ▪ गरिबी कमी होते ▪ मागणी वाढल्यामुळे भाव वाढ निर्माण होते ▪ बँकांची पतनिर्मिती क्षमता वाढते
Outcome Budget	▪ जनक पी. चिदंबरम यांना ओळखले जाते ▪ 2005 पासून सुरुवात ▪ सरकारचा झालेला खर्च यापासून Outcome किती आहे हे बघितले जाते
Zero Based Budget	▪ जनक - पीटर अ पियर ▪ भारतात सर्वप्रथम महाराष्ट्रात अर्थसंकल्प सादर केला होता. ▪ यामध्ये जर एखाद्या योजनेपासून आऊट कम येत नसेल तर त्या योजनेवरील खर्चाचे आकडे शून्य करणे.
Gender Budget	▪ जगात सर्वप्रथम ऑस्ट्रेलिया येथे मांडला होता. ▪ भारतात 2005-06 मांडला. ▪ महाराष्ट्रामध्ये 2013 ला सादर करण्यात आला. ▪ भारतात हा अर्थसंकल्प वेगळा मांडला जात नाही तर साधारण अर्थसंकल्पातच महिला व बालकांसाठी विशेष तरतुदी केल्या जातात.

Download Our App From Google Play App Store Economics By Dhananjay Mate

सार्वजनिक वित्त	IMP FOR EXAM
FRBM ACT 2003	▪ या कायद्यानुसार 2008-2009 पर्यंत ▪ महसुली तुट GDP च्या तुलनेत नष्ट करणे ▪ राजकोषीय तूट GDP च्या तुलनेत 3% आणणे. ▪ वार्षिक महसुली तूट 0.5%आणि राजकोषीय तूट 0.3% कमी करणे ▪ हे उद्दिष्ट ठेवले होते. ▪ याबाबत 2003- 04 ला विजय केळकर समिती होती. ▪ या कायद्याची Review घेण्यासाठी ▪ 2016 ला नंदकिशोर सिंग समिती होती. ▪ हा कायदा 5 जुलै 2004 ला लागू करण्यात आला. ▪ हा कायदा स्वीकारणारे पहिले राज्य कर्नाटक होते. तसेच याव्यतिरिक्त ✓ केरळ ✓ पंजाब ✓ तामिळनाडू ✓ महाराष्ट्र ▪ उत्तर प्रदेश यांनी देखील हा कायदा स्वीकारलेला आहे.

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

Receipts

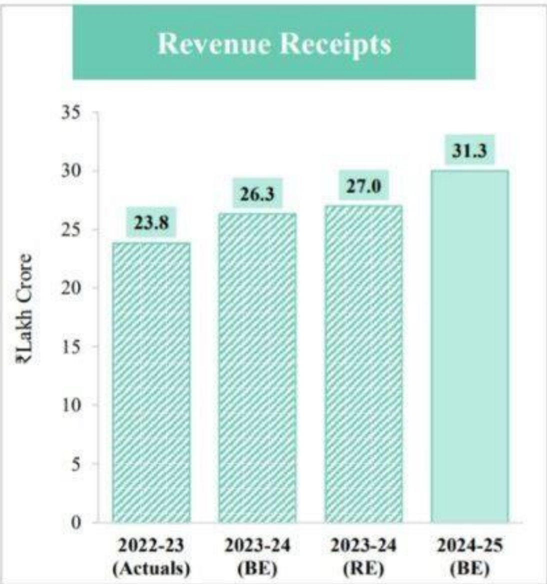

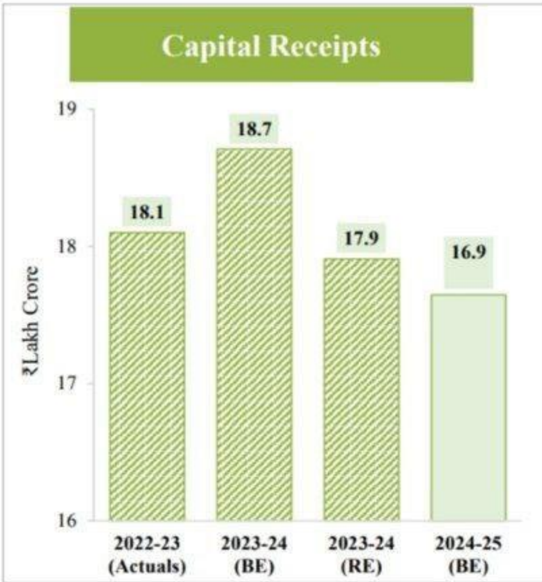

Expenditure

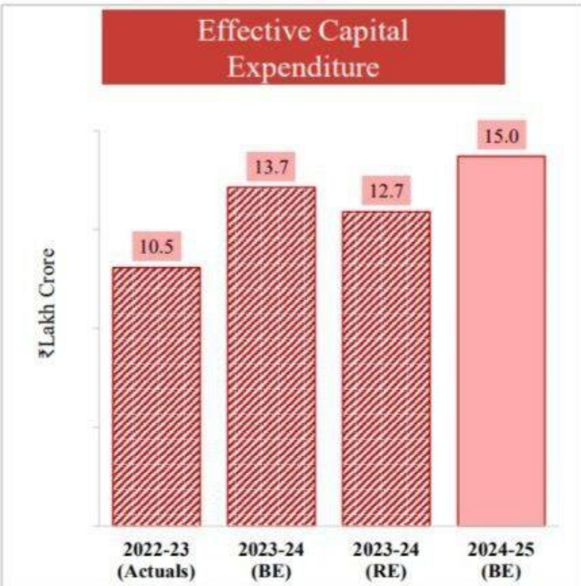

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

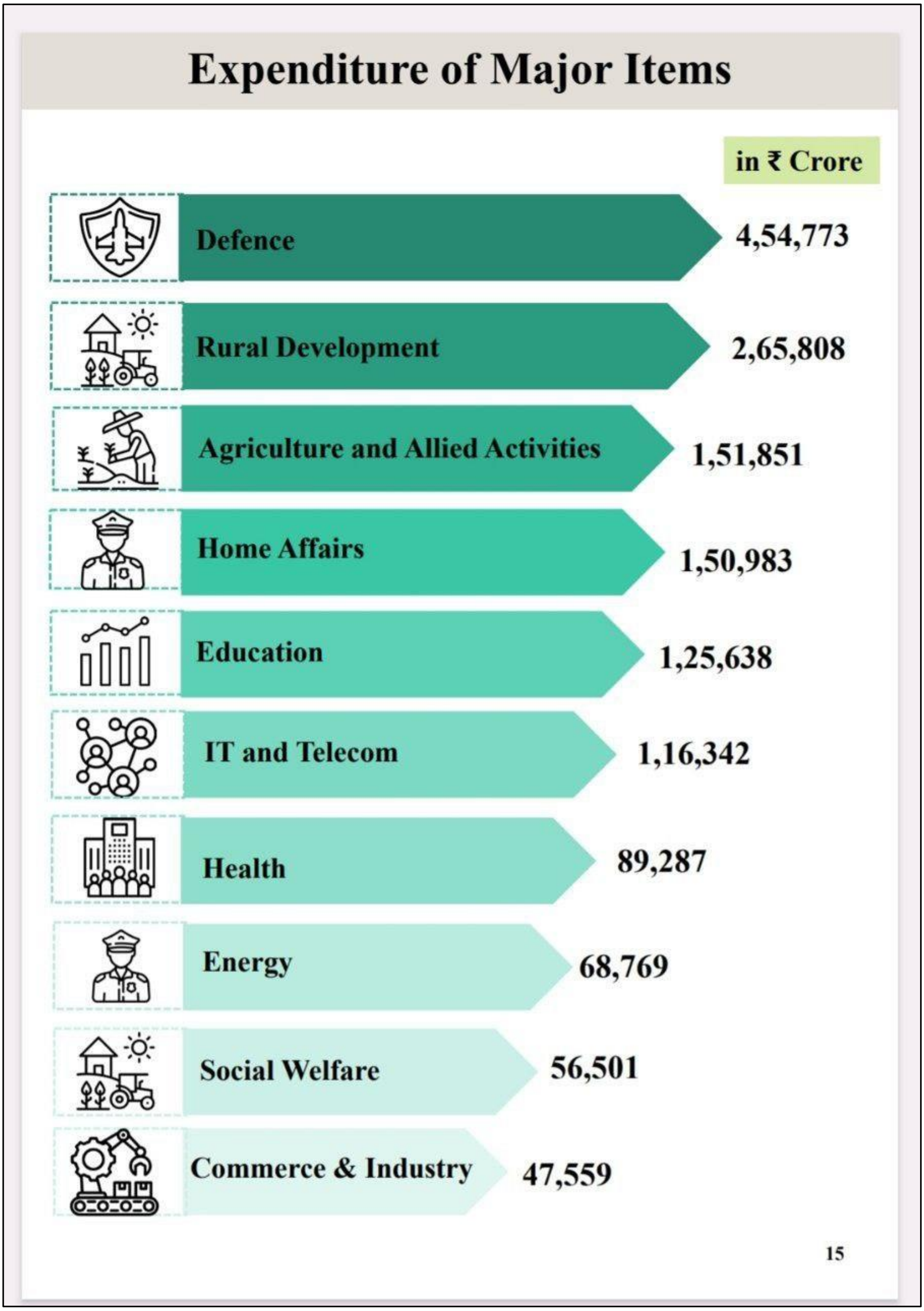

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From
GET IT ON Google Play
Download on the App Store
Economics By Dhananjay Mate

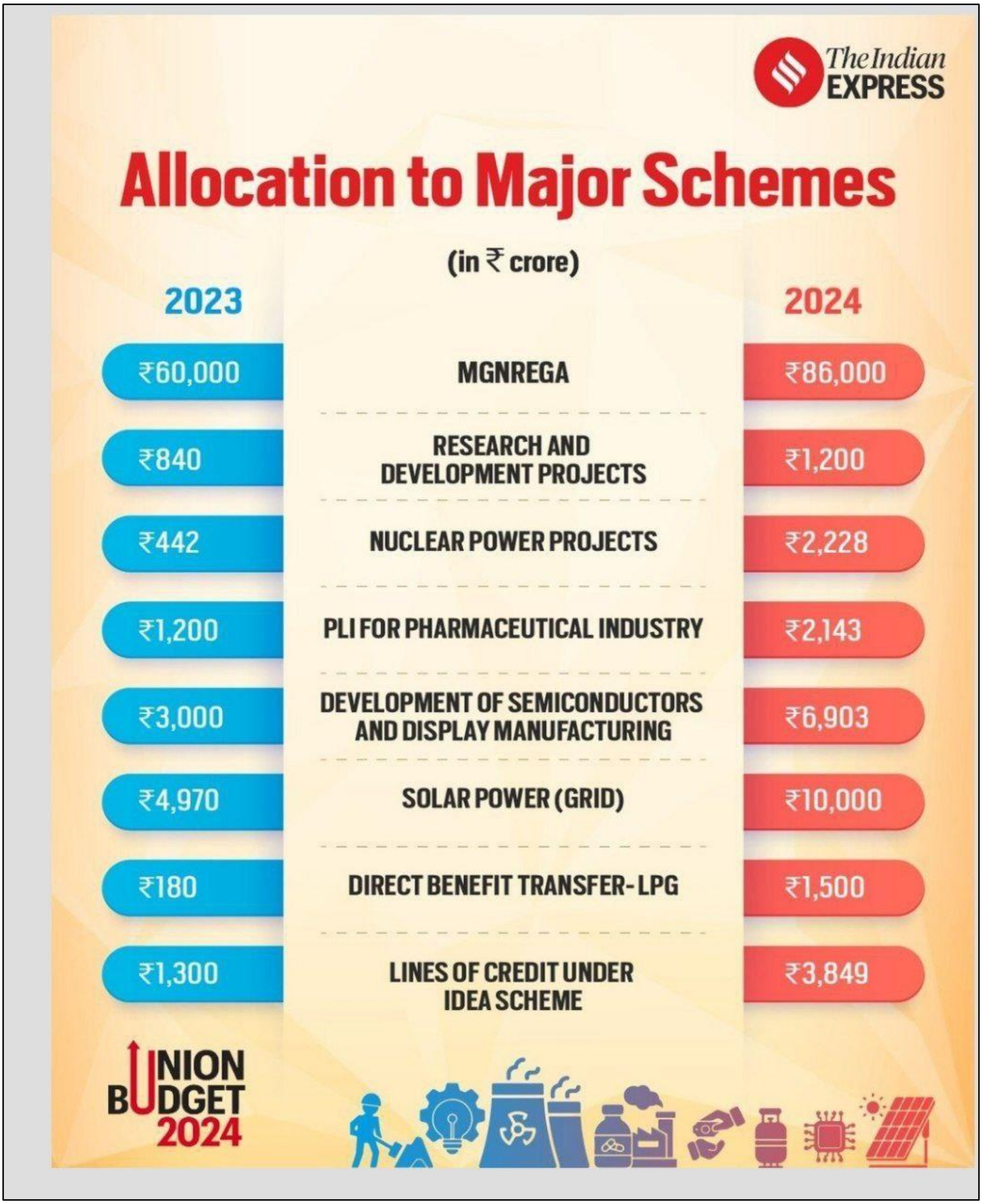

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store
Economics By Dhananjay Mate

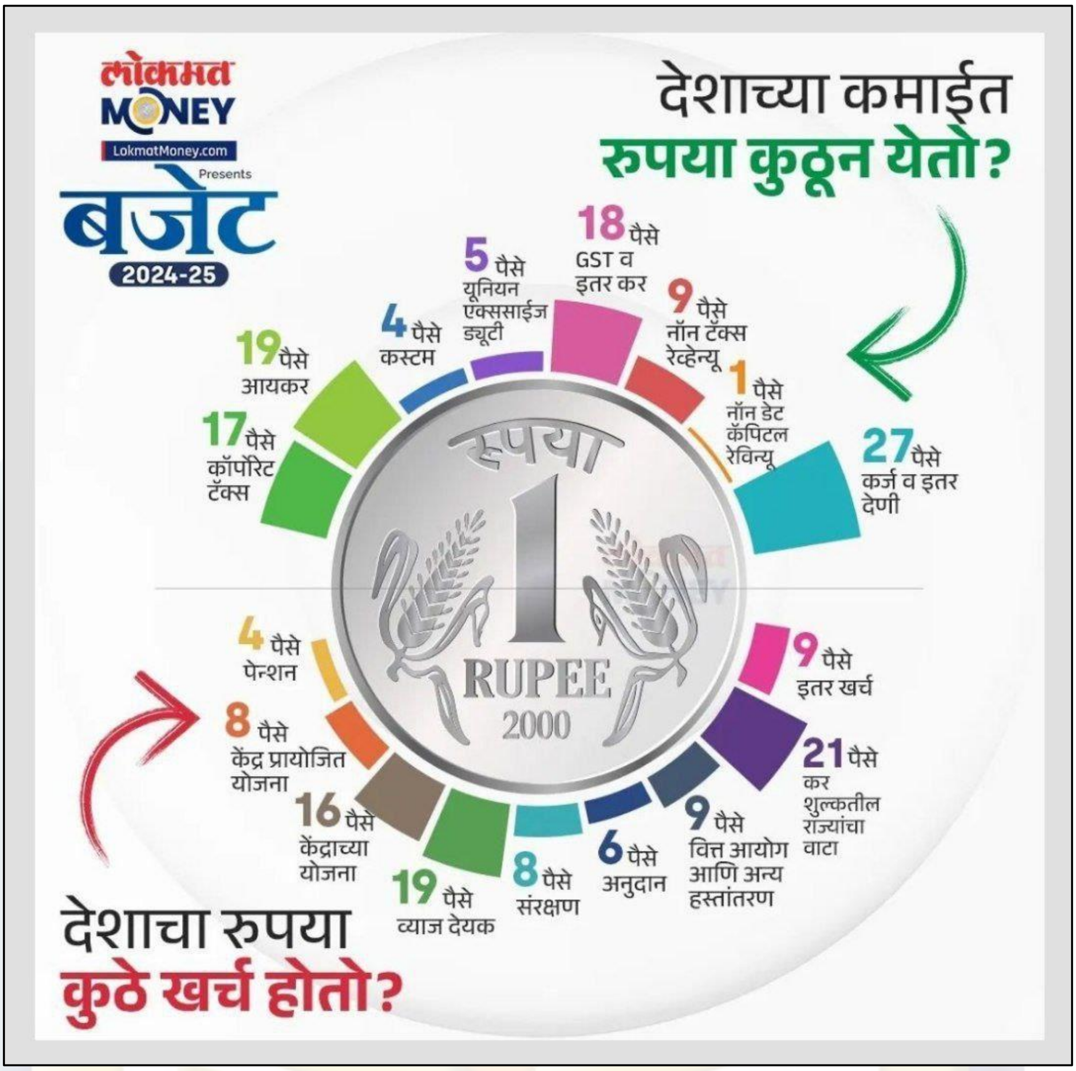

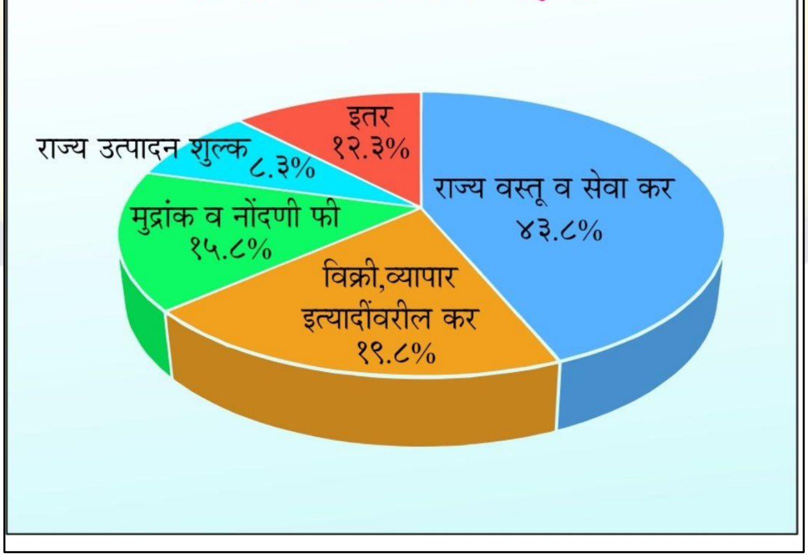

आलेख ५.२ : राज्याचा कर महसुलातील सरासरी हिस्सा (२०१९-२० ते २०२३-२४ (सुअं))

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store
Economics By Dhananjay Mate

आलेख ५.३ : निवडक राज्यांचा संकलित राज्य वस्तू व सेवा कर (₹ कोटी)

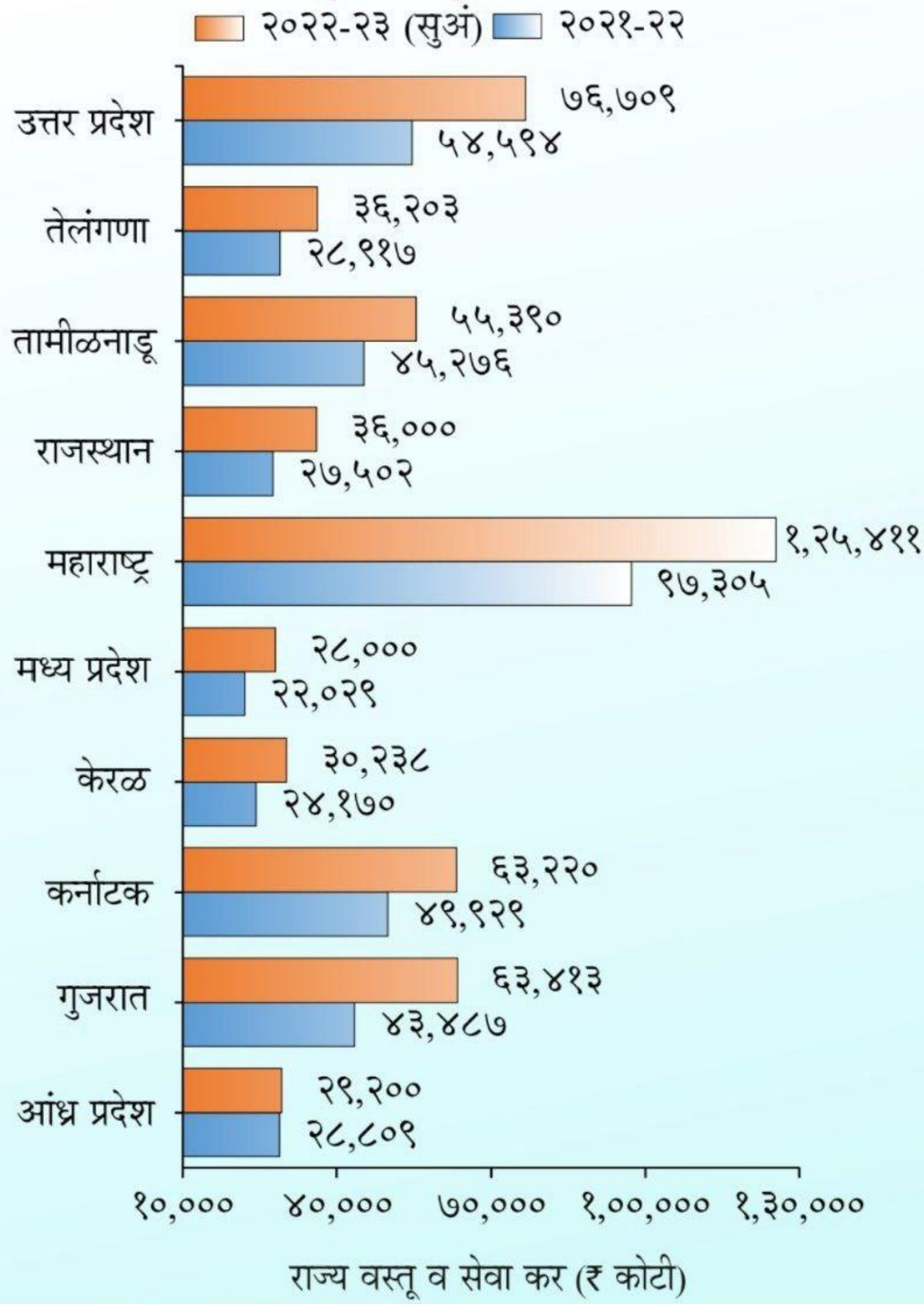

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

तक्ता ५.८ पंधराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीं-नुसार निवडक राज्यांकरिता केंद्रीय करातील हिस्सा

(टक्के)

राज्य	२०२१-२२ ते २०२५-२६
आंध्र प्रदेश	४.०४७
बिहार	१०.०५८
गुजरात	३.४७८
कर्नाटक	३.६४७
केरळ	१.९२५
मध्य प्रदेश	७.८५०
महाराष्ट्र	**६.३१७**
राजस्थान	६.०२६
तामीळनाडू	४.०७९
तेलंगणा	२.१०२
उत्तर प्रदेश	१७.९३९

आधार : १५ व्या वित्त आयोगाचा सन २०२१-२६ करिताचा अहवाल

तक्ता ५.१७ निवडक राज्यांकरिता राजकोषीय तुटीची स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी

(टक्के)

राज्य	२०२१-२२	२०२२-२३ (सुअं)
आंध्र प्रदेश	२.२	३.६
गुजरात	१.२	१.५
कर्नाटक	३.३	२.७
केरळ	४.९	३.५
मध्य प्रदेश	३.३	३.६
महाराष्ट्र	**२.०**	**२.६**
राजस्थान	४.०	४.३
तामीळनाडू	४.०	३.२
तेलंगणा	४.१	३.८
उत्तर प्रदेश	२.०	३.६
अखिल भारत	**२.८**	**३.४**

आधार : भारतीय रिझर्व बँक

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

व्यापार

व्यापार	IMP FOR EXAM
व्यवहारतोल संकल्पना	▪ यावर एकूण दोन खाते आहेत
चालू खाते	▪ दृश्य खाते यावर वस्तूची आयात आणि निर्यात यांच्या नोंदी घेतात या खात्यावर 1972 -73 (+104 कोटी) आणि 1976-77 (+68) कोटी एवढा शेष आढळला परंतु याव्यतिरिक्त नेहमी तूट आढळते त्याचे कारण पेट्रोलियम पदार्थांची आणि सोने आयात जास्त आहे. तसेच चीन सोबत व्यापार तूट जास्त आढळते कारण चीनकडून आयात जास्त आहे.
अदृश्य खाते	▪ एखाद्यावर नेहमी शेष प्राप्त होतो कारण माहिती व तंत्रज्ञान सेवांची निर्यात जास्त आहे तसेच अमेरिकेसोबत या खात्यावर शेष प्राप्त होतो.
FDI	▪ स्थिर स्वरूपाची व दीर्घकालीन गुंतवणूक आहे तसेच FII अस्थिर स्वरूपाची अल्पकालीन गुंतवणूक आहे भारतामध्ये थेट प्रत्यक्ष गुंतवणूक मोठ्या प्रमाणात येते.
रुपयाचे अवमूल्यन	❑ उद्दिष्ट ▪ निर्यात वाढावी व आयात कमी व्हावी ▪ एकूण तीन वेळा करण्यात आले 1. 1949 - 30.5% 2. 1966- 36.5% 3. 1991 - 22 %

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From GET IT ON Google Play | Download on the App Store
Economics By Dhananjay Mate

व्यापार	IMP FOR EXAM
रुपयाची परिवर्तनियता	▪ चालू खात्यावर मार्च 1994 ला परिवर्तनीय केला ▪ भांडवली खात्यावर रुपया परिवर्तनीय नाही याबाबत S. S. तारापोर समिती नेमलेली होती. ▪ भारताचा परकीय चलन साठा खालील स्वरूपात ठेवला जातो.
परकीय चलन	▪ सोने ▪ विशेष आहरण अधिकार ▪ IMF कडील आरक्षित निधी ▪ नोव्हेंबर 2024 पर्यंत 654 बिलियन डॉलर एवढा आहे

महत्त्वाचे कायदे
▪ FERA 1973 ची जागा FEMA कायदा 1999 ने घेतली. ▪ MRTP 1969 ची जागा स्पर्धा कायदा 2002 ने घेतली. ▪ SEZ भारतातील पहिला कांडला गुजरात येथे स्थापन केला होता 1965 ▪ 2006 धोरण स्वीकारले आणि कायदा 2005 ला आणण्यात आला.

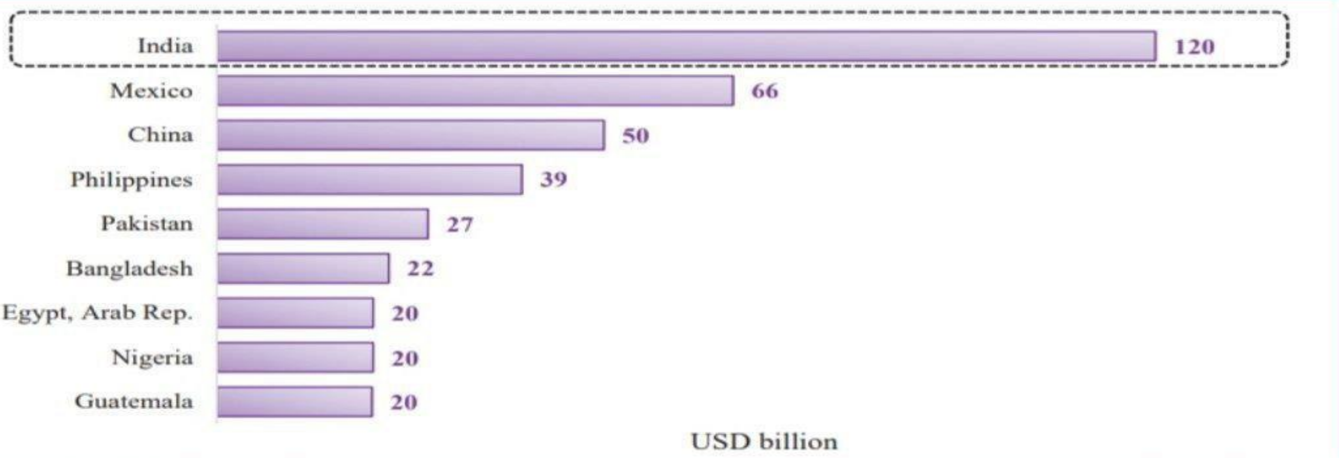

Chart IV.22: India emerged as the top remittance recipient in the World in 2023

Source: World Bank

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

❑ पॉल क्रगमन

- 1970 ला यांनी नवा व्यापार सिद्धार्थ मांडला.
- सिद्धार्थानुसार जागतिकीकरणामध्ये केवळ मोठे उद्योग आढळतात.
- छोटे उद्योग नामशेष झालेत.

आकडेवारी

आयात आकडेवारी

वस्तु व्यापार संरचना			देश / दिशा		
2020-21	2021-22	2022-23	2020-21	2021-22	2022-23
कच्चे पेट्रोल	कच्चे पेट्रोल	कच्चे पेट्रोल	चीन	चीन	चीन
सोने	सोने	सोने	USA	USA	UAE
पेट्रोलियम उत्पादने	पेट्रोलियम उत्पादने		UAE	UAE	USA
मोती व मौल्यवान खडे	कोळसा		स्वित्झलँड	सौदी अरब	रशिया

निर्यात आकडेवारी

वस्तु			देश		
2020-21	2021-22	2022-23	2020-21	2021-22	2022-23
पेट्रोलियम उत्पादन	पेट्रोलियम उत्पादन	पेट्रोलियम उत्पादन	अमेरिका	अमेरिका	अमेरिका
औषधी उत्पादने	मोती व मौल्यवान खडे	मोती व मौल्यवान खडे	चीन	UAE	UAE
मोती व मौल्यवान खडे	लोह व पोलाद		UAE	चीन	नेदरलँड
लोह व पोलाद	औषधी उत्पादने		हाँगकाँग	बांग्लादेश	चीन

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

❑ व्यापार भागीदार देश 2022-23

1. USA
2. चिन
3. UAE
4. नेदरलँड

❑ जागतिक आयतदार व निर्यातदार देश 2022 आकडेवारी

- WTO च्या world trade statistical Rew नुसार

जगात सर्वाधिक निर्यात करणारे देश त्यांची Rank	आयातीबाबतीत Rank
1. चिन 2. USA 3. जर्मनी 4. नेदरलँड	1. अमेरिका 2. चीन 3. जर्मनी 4. नेदरलँड
भारताची 18 वी Rank	भारत आयतीमध्ये 9 वी rank

- राज्यनिहाय 2022-23 मध्ये कोणत्या वस्तूची निर्यात सर्वाधिक केलेली आहे.

अभियांत्रिकी वस्तू	पेट्रोलियम उत्पादनात	रत्ने व आभूषणे
1. महाराष्ट्र 2. तमिळनाडू	1. गुजरात 2. कर्नाटक 3. महाराष्ट्र	1. महाराष्ट्र 2. गुजरात 3. पश्चिम बंगाल

रसायने	औषधी उत्पादनात
1. वाफी (गुजरात) 2. महाराष्ट्र	1. गुजरात 2. महाराष्ट्र

FDI आकडेवारी

2000-23 यादरम्यान सर्वाधिक FDI खालील क्रमांत आला.	
देश	मॉरीशयस, सिंगापूर, अमेरिका, नेदरलँड
क्षेत्र	सेवा, संगणक, दूरसंचार, व्यापार
राज्य	महाराष्ट्र, कर्नाटक, गुजरात, दिवली

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

2020-21 FDI	
देश	सिंगापूर, अमेरिका, मॉरीशयस, UAE
क्षेत्र	संगणक, बांधकाम, सेवा, व्यापार
राज्य	गुजरात, महाराष्ट्र, कर्नाटक, तमिळनाडू

2021-22 FDI	
देश	सिंगापूर, अमेरिका, मॉरीशयस, नेदरलँड
क्षेत्र	संगणक, सेवाक्षेत्र, वाहनउद्योग, व्यापार
राज्य	कर्नाटक, महाराष्ट्र, दिवली, तमिळनाडू

2022-23 FDI	
देश	सिंगापूर, मॉरीशयस, USA, UAE
क्षेत्रनिहाय	संगणक, सेवा, व्यापार, औषधी
राज्य	महाराष्ट्र, कर्नाटक, गुजरात, दिवली

- परकिय चलनासाठा May 2024 पर्यंत 648.7 मिलियन डॉलर
- सोने साठा ⟶ 827.7 टन

  ↓

  April 2023 अखेर

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

गरीबी

गरीबी	IMP for Exam
1) निरपेक्ष गरीबी	▪ मुलभूत गरजांची उणीव ▪ निर्मूलन होते ▪ विकसनशील देशात आढळते. ▪ भारताच्या नियोजनात सर्वाधिक महत्व दिले.
2) सापेक्ष गरीबी	▪ मुलभूत गरजांच्या पलीकडील गरजा ▪ निर्मूलन करता येत नाही ▪ विकसीत देशात आढळते.

समिती	IMP For Exam
1) सुरेश तेंडुलकर समिती 2009 (दारिद्राची बहुआयामी संकल्पना सांगितली होती)	✓ स्थापना : 2005 डिसेंबर नियोजन आयोगाने ✓ शिफारशी सादर : 27 नोव्हेंबर 2009 ला ✓ अध्यक्ष : सुरेश तेंडुलकर ✓ सदस्य : सुरंजन सेनगुप्ता, आर राधाकृष्णन, राघव गाईया ✓ मुद्दे - ▪ मासिक दरडोई खर्च संकल्पना वापर (अलघ व लकडावाला याप्रमाणे) ▪ परंतु पूर्वीच्या मापणात खालील तुटी दाखविल्या 1) अन्न घटक कालबाह्य 2) सदोष चलनवाढ निर्देशांक 3) शासनाद्वारे शिक्षण व आरोग्यांच्या सुविधा

Download Our App From Google Play App Store Economics By Dhananjay Mate

<table>
<tr><th>समिती</th><th>IMP For Exam</th></tr>
<tr><td>2)
तेंडूलकर समिती (उच्च वृद्धीदर मनरेगा सारख्या योजनांमुळे दारिद्र्यात घट)</td><td>✓ तेंडुलकर समितीने – अन्न घटकासोबत शिक्षण व आरोग्य यांच्या समावेश करण्याची शिफारस केली.

<table>
<tr><th rowspan="2">वर्ष</th><th colspan="3">दारिद्र्य (%)</th><th colspan="2">(रु.)</th></tr>
<tr><th>ग्रामीण</th><th>शहरी</th><th>एकूण</th><th>ग्रामीण</th><th>शहरी</th></tr>
<tr><td>2004 - 05</td><td>41.8%</td><td>25.7%</td><td>37.2%</td><td>446.68 रु.</td><td>578.80 रु.</td></tr>
<tr><td>2009 - 10</td><td>33.8%</td><td>20.9%</td><td>29.8%</td><td>672.80रु.</td><td>859.60 रु.</td></tr>
<tr><td>2011-12</td><td>25.7%</td><td>13.7%</td><td>21.9%</td><td>816रु.</td><td>1000 रु.</td></tr>
</table></td></tr>
<tr><td>2009 - 10
सर्वाधिक दारिद्र्य बिहार</td><td>✓ 2011-12 दारिद्र्यरेषेखालील लोकसंख्येचे प्रमाण
✓ छत्तीसगढ (39.9%) दादरा नगर हवेली (39.3%) – झारखंड (37%) – मणिपूर (36.9%)</td></tr>
<tr><td>सी. रंगराजन</td><td>✓ स्थापना - 24 मे 2012
✓ अहवाल सादर - 30 जून 2014
✓ अध्यक्ष - सी. रंगराजन
✓ सदस्य - 1) महेंद्र देव 2) के. सुंदरम् 3) महेश व्यास 4) के. एल. दत्ता
✓ महत्वाचे :
1) दारिद्र्य टोपलीत अन्न या सोबतच शिक्षण कपडे, निवारा, वाहन खर्च व इ. घटक विचारात घ्यायचे सांगितले होते.
2) URP, MRP, MMRP चा वापर केला.
3) ग्रामीण भाग व शहरी भाग यासाठी कॅलरी अनुक्रमे 2155 आणि 2090 सांगितली होती.</td></tr>
</table>

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

समिती	IMP For Exam
सी. रंगराजन	(see tables below)

वर्ष	दारिद्र्य (%)			(रु.)	
	ग्रामीण	शहरी	एकूण	ग्रामीण	शहरी
2009 - 10	39.6 %	35.1 %	38.2%	801रु.	1198 रु.
2011 - 12	30.9%	26.4%	29.5%	972 रु.	1407 रु.

दारिद्र्य रेषेखालील लोकसंख्येचे प्रमाण (%)	दारिद्र्य रेषेखालील लोकसंख्या लाखात
1) छत्तीसगढ – 48%	1) उत्तरप्रदेश - 809 लाख
2) मणीपुर- 46.7%	2) बिहार (438 लाख)
3) ओडिशा – 46 %	3) म. प्रदेश (327 लाख)
4) म. प्रदेश – 44.3%	4) प. बंगाल (275 लाख)
	5) महाराष्ट्र - 228 लाख

समिती	IMP For Exam
निती आयोग 2015	✓ अध्यक्ष अरविंद पनगारिया ✓ दारिद्र्य मोजण्यासाठी तेंडुलकर समितीचा आधार घेणे.

❑ IMP Points

1) Poverty & Unbritish Rule In India हे पुस्तक दादाभाई नौरोजी यांनी लिहिले होते.
2) दारिद्र्य निर्मूलनासाठी भारत सरकारने खालील त्रिआयामी दृष्टिकोन ठेवला होता.
   - I. किमान मूलभूत सुविधांची तरतूद करणे
   - II. दारिद्र्य निर्मूलन कार्यक्रम
   - III. वृद्धीधारीत दृष्टिकोन ठेवणे.
3) दारिद्रीची दुष्टचक्र ही संकल्पना रॅगनर नर्क्स यांनी मांडली होती.
4) 20 कलमी कार्यक्रमाची पुनर्रचना राजीव गांधी यांनी केली होती.
5) 2011 साली नियोजन मंडळाने सर्वोच्च न्यायालयाला सादर केलेल्या प्रतिज्ञापत्रात – एका व्यक्तीला दैनंदीन खर्च शहरी भागात 32 रु. व ग्रामीण भागात 26 रु. पेक्षा कमी ठेवण्यात आला होता.

गरीबी	IMP For Exam
मध्यान्न भोजन आहार योजना 1995	▪ (पीएम पोषण योजना) ▪ मद्रास मनपा⟶ 1925 ▪ केंद्र पुरस्कृत ⟶ 1995 मध्ये ▪ 2021 मध्ये प्रधानमंत्री, पोषण शक्ती निर्माण योजना (3-5 वर्षे, मुले, समावेश) पूर्व प्राथमिक गट ▪ उदिष्ट - कुपोषण संपविणे ▪ शालेय पटसंख्या वाढवणे

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

गरीबी	IMP For Exam
मध्यान्न भोजन आहार योजना 1995	▪ सामाजिकरन ▪ अन्नधान्य न मिळल्यास कोणत्याही दिवशी अन्न सुरक्षा भत्ता ▪ IV वर्ग - 450 कॅलरी : 12gm प्रथिने ▪ उच्च प्राथमिक (VI-VIII) : 1700 कॅलरी, 20gm प्रथिने
अन्न सुरक्षा योजना 2013	▪ 12 सप्टेंबर 2013 कायद्यावर सही ▪ 5 जुलै 2013 पूर्वलक्षी प्रभावाने सुरू केला होता. ▪ पूर्वी अध्यादेश होता नंतर कायद्यात रूपांतर ▪ याबाबतचे विधेयक तत्कालीन अन्नमंत्री k.v. थॉमस यांनी मांडले होते. ✓ प्रती किलो 35 किलो ✓ तांदूळ 3 रु किलो ✓ गहु 2 रु किलो ✓ भरडधान्य 1 रु किलो ▪ ग्रामीण 75 % कव्हरेज ▪ शहरी 50 % कव्हरेज ▪ (हि निश्चिती 2011-12 चा आकडेवारीनुसार) ▪ आसाम 24 डिसेंबर 2015 कायदा केला. ▪ छत्तीसगड 2 डिसेंबर 2012 कायदा केला.
अन्न सुरक्षा अभियान 2007 – 2008	▪ 29 मे 2007 NDC (राष्ट्रीय विकास परिवर) मध्ये तांदुळ वार्षिक उत्पादन 10 दशलक्ष टन ▪ गहु 8 दशलक्ष टन ▪ भरडधान्ये उत्पादन वाढवणे (ज्वारी, बाजरी, रागी) ▪ 60% केंद्र + 40% राज्य ▪ शेतक-यांना अनुदान - पाईप, गोदाम, पेरणीयंत्र ▪ बियाणे अनुदान
अंत्योदय अन्न योजना	▪ 25 डिसेंबर 200० ▪ गरीब कुटुंबांना अत्यंत कमी दरात रेशन ▪ 35 kg धान्य (गहू आणि तांदूळ) ✓ 2 रु गहू ✓ 3 रु तांदूळ

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

गरीबी	IMP For Exam
अन्नपूर्ण योजना	✓ 2000-01
प्रधानमंत्री आवास योजना	▪ उद्दिष्ट्ये – सर्वांसाठी घरे ▪ इंदिरा आवास योजना - पुनर्चना - 1(प्रिल 2016) ▪ ग्रामीण विकास मंत्रालय
प्रधानमंत्री आवास योजना (शहरी)	▪ गृहनिर्माण आणि शहरी व्यवहार मंत्रालय
आयुष्यमान भारत योजना	▪ 5 वर्ष पूर्ण : (2018 मध्ये सुरू) ▪ 12 कोटी कुटुंबात संरक्षण (लोकसंख्येच्या 40%) ▪ दवाखान्यासाठी प्रती कुटुंब प्रती वर्ष 5 लाख रु
सर्व शिक्षा अभियान	▪ 2001 मध्ये सुरुवात ▪ प्राथमिक शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण ▪ 6-14 वयोगटासाठी सर्व प्राथमिक शिक्षण ▪ 86 व्या घटना दुरुस्ती ▪ 1/04/2010 पासुन RTE शिक्षण हक्क कायदा (उन्नीकृष्णन, खटला)

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

मानव विकास निर्देशांक

निर्देशांक	सुरुवात	जाहीर	आयाम	विशेष
HDI	1990	UNDP	आरोग्य, शिक्षण, राहणीमान, दर्जा	▪ 0 ते 1 दरम्यान ▪ 0 कडून 1 कडे जातांनी वाढ होते. ▪ जनक – मेहबूब एल हक ▪ अमर्त्य सेन
IHDI	2010	UNDP	आरोग्य, शिक्षण, राहणीमान, दर्जा	▪ मानव विकासातील असमानता दर्शविते. ▪ HDI – IHDI तफावत असेल तर असमानता दर्शविते.
GII (HDI च्या विरुद्ध) GII – 0 असेल लिंग समावता 1 असेल तर तीव्र लिंग असमानता	2010	UNDP	1) प्रजनन स्वास्थ	✓ माता मृत्यूदर ✓ पौंगाड अवस्थेतील जन्मदर
			2) सशक्तीकल	✓ स्त्री पुरुषांचा संसदेतील सहभाग व माध्यमिक शिक्षणातील प्रमाण
			3) रोजगार क्षेत्र	✓ स्त्री व पुरुषांचा सहभाग
GDI	2014	UNDP	आरोग्य, शिक्षण, राहणीमान, दर्जा	✓ 1995 – GDI + GEM सुरू 2010 बंद ✓ GDI 2014 ला पुन्हा सुरू ✓ GDI = 1 स्त्री व पुरुष विकास समान ✓ GDI = -0 स्त्री व पुरुष विकास असमान
MPI	2010	UNDP	आरोग्य, शिक्षण, राहणीमान, दर्जा	1) आरोग्य : I. पोषण II. बालमृत्यूदर 2) शिक्षण I. शालेय शिक्षणतील वर्षे II. शाळेतील उपस्थिती 3) राहणीमान दर्जा I. इंधन II. स्वच्छता III. पाणी IV. वीज V. घर VI. मालमत्ता ▪ 33% समोर बहुआयामी गरीबी म्हणतात.

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

मानव विकास अहवाल 2023-24

- शिर्षक - Breaking the gridlock: Reimagining cooperation in a polarised world.
- 2022 मध्ये 193 देशांच्या यादीत भारताचे 134 वे स्थान व 0.644 गुण आहे.
- 2021 मध्ये 191 देशाच्या यादीत 132 वे स्थान होते व 0.633 गुण होते.
- 1990 ला भारताचे गुण 0.434 होते.

@Swarajyaacademy

पहिले देश	शेवटचे देश
1. स्वित्झर्लंड (0.967)	1. सोमालिया (0.380)
2. नॉर्वे (0.966)	2. द. सुदान (0.381)
3. आइसलँड (0.959)	3. सेंट्रल आफ्रिका रिपब्लिक (0.387)

- HDI सुरुवात – 1990 पासून
- जनक – मेह उल हक व अमर्त्य सेन
- भारताचा समावेश मध्यम मानव विकास गटात होतो.
- जाहीर – UNDP करते.
- आरोग्य, शिक्षण, राहणीमान, दर्जा या आधारे काढतात.
- राहणीमान दर्जा (GROSS NATIONAL INCOME च्या आधारे मोजतात)
- 0 ते 1 दरम्यान मोजतात.
- भूमितीय मध्य या आधारे काढला जातो.

स्वराज्य करंट मंथन

CONTENT NO. 24

जागतिक निर्देशांक आणि भारताची रँक परीक्षेच्या दृष्टीने अतिशय महत्त्वाचे

	Rank
SDG Index 2023	112th
Global Hunger Index 2023	111th
World Press Freedom Index 2023	161st
International Intellectual Property Index 2023	42nd
IMD's World Competitive Index 2022	37th
Corruption Perception Index 2023	93rd
World Happiness Report 2023 Happiest Country India's Place	Finland 126th Rank
World Bank Ease of Doing Business 2020	63rd
Global Gender Gap Index 2023	127th
World Sustainability Index 2022	121st
Global Food Security Index, 2022	68th
UNDP Gender Inequality Index, 2019	123rd
Human Development Index 2021	132nd

Economics by Dhananjay mate
Economics by Dhananjay mate
Economics by Dhananjay mate

रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया (RBI)

चलनविषयक धोरणाची साधने

संख्यात्मक साधने

1. प्रत्यक्ष साधणे -
   - ✓ CRR
   - ✓ SIR
2. व्याज दर -
   - ✓ रेपो दर
   - ✓ उलट रेपो दर
   - ✓ बँक रेट
   - ✓ Marginal Standing facility
3. Open Market operation [OMO]

गुणात्मक साधणे

1. कर्ज व तारण यामधील गॅप ठरविणे
2. नैतिक समज
3. प्रत्यक्ष कारवाई
4. उपभोग्य कर्जाचे नियमन व नियंत्रण
5. प्रसिद्ध
6. कर्जाचे रेशनिंग

संख्यात्मक साधणे	संकल्पना	विशेष माहिती
CRR	▪ मागणी ठेवी आणि मूदत ठेवींमधून ठराविक रक्कम रोख स्वरुपात RBI कडे ठेवतात. ▪ हे प्रत्यक्ष साधन आहे.	▪ M. नरसिंहम समिती I ने CRR चे प्रमाण 15% वरुन 3 ते 5 ▪ चलनवाढ परिस्थितीत वाढ करतात. चलनघट – कपात
SLR	▪ ठेवींमधून उराविक रक्कम स्वत:कडे रोख, सोने, Gov Bonds या तीन स्वरुपात ठेवता येतात. यापैकी सर्वाधिक रक्कम Gov Bonds स्वरुपात ठेवतात कारण सुरक्षित असते आणि व्याज मिळते.	▪ M नरसिंहम SLR चे प्रमाण 38.5% वरुन 25% पर्यंत कमी करण्याची शिफारस केली ▪ Banking क्षेत्रावरील कर म्हणून ओळखले जाते.
रेपो दर	▪ व्यापारी बँका RBI कडून अल्पकालीन कर्ज घेतात त्या कर्जावरील व्याज दरास/ पुनर्खरेदी दरास रेपो दर.	▪ रेपो हे तरलता ओतण्याचे साधन आहे. ▪ चलनवाढ - वाढ ▪ मंदी - कपात

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

संख्यात्मक साधणे	संकल्पना	विशेष माहिती
Term रेपो	▪ रेपो प्रमाणेच असून मुदत 7/14/ 28/56 दिवसांसाठी कर्ज घेता येते.	▪ वापर 2013 ▪ जास्तित जास्त वापर करा ही शिफारस - उर्जित पटेल ▪ Liquidity Injectn म्हणून ओळखतात.
LTRO	▪ रेपो प्रमाणेच असून 1 ते 3 वर्षांसाठी मुदत	▪ कोरोना काळात चर्चेत होता.
उलट रेपो दर	▪ व्यापारी बँकाकडून RBI ने घेतलेल्या अल्पकालीन कर्जावरील व्याज दर आहे.	▪ तरलता शोषून घेण्याचे साधन आहे.
SDF	▪ उलट रेपो प्रमाणेच आहे परंतू उलट रेपो पेक्षा SDF चा व्याज दर हा जास्त असतो.	▪ 2022 पासून वापरात ▪ प्रभावीपणे तरलता शोषून घेतली जाते.
OMO	▪ जेव्हा अर्थव्यवस्थेत चलनवाढ असेल तेव्हा कर्जरोख्यांची विक्री ▪ मंदी - खरेदी	▪ कर्जरोख्यांची खरेदी विक्री करणे
Bank Rate	▪ पुनर्वटवणूक दर म्हणून ओळखले जाते. ▪ व्यापारी बँका RBI कडून जे कर्ज घेतात त्या कर्जावरील व्याज दर आहे.	▪ वापर जवळपास संपलेला आहे.
MSF	▪ SIR मधील कर्जरोखे RBI कडे ठेवून अल्पकालीन कर्ज घेणे.	▪ 2011 पासून वापर निव्वळ ठेवींच्या 2% घेता येतो.

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

पैसा

1977 ला – रॅडक्लिप दृष्टिकोण स्विकारलेला → M_1, M_2, M_3, M_4 — पद्धतींचा स्विकार

↓

1997-98 → y.v. रेड्डी → यांनी M_4 पद्धत रद्द करायचे सांगितले होते

M_4 रद्द झाली.

चलनपुरवठा मापण पद्धत

- M_0, M_1, M_2, M_3, M_4

M_0 | M_1 | M_2 | M_3 | M_4

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

बँकिंग

बँकिंग	IMP for Exam
बँकिंग नियमन कायदा 1949	▪ बँकांवर नियम आणण्यात आले तसेच 2020 ला दुरुस्ती करण्यात आली व त्या दुरुस्तीनुसार सहकारी बँकांचा समावेश केला.
1951 ग्रामीण पतपाहणी अहवाल समिती	▪ A. D. गोरवाला समिती
SBI ACT 1955	▪ इम्पेरियल बँकेचे रूपांतर SBI मध्ये करण्यात आले. ▪ मुख्यालय : मुंबई ▪ 1 एप्रिल 2017 ला ▪ भारतीय महिला बँक व SBI सलग्न बँका 5 विलीन केल्यात.
भारतीय महिला बँक स्थापना	▪ 19 नोव्हेंबर 2013 झाली होती ▪ मुख्यालय - मुंबई ▪ भारत अशा प्रकारची बँक ▪ स्थापन करणारा तिसरा देश होता
SBI सलग्न कायदा 1959	▪ 1 एप्रिल 2017 ला खालील 5 SBI सलग्न बँका विलीन केल्यात. 1. स्टेट बँक ऑफ बिकानेर आणि जयपूर 2. स्टेट बँक ऑफ पटियाला 3. स्टेट बँक ऑफ हैदराबाद 4. स्टेट बँक ऑफ म्हैसूर 5. स्टेट बँक ऑफ त्रावणकोर
1961 बँकिंग कमेंट	▪ या कायद्यानुसार बँकांच्या विलीनीकरणाचा हक्क मिळाला

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

बँकिंग	IMP for Exam
1964	▪ IDBI स्थापन ▪ सुरुवातीला विकास वित्तीय संस्था होती ▪ 2005 ला बँकिंग व्यवसायात आली ▪ 2018 ला LIC 51%ने मालकी खरेदी केली. ▪ त्यामुळे खाजगी क्षेत्रातील बँक ठरते
1969	▪ अग्रणी बँक योजना सुरू ▪ याबाबत शिफारस धनंजय गाडगीळ समिती ▪ या योजनेअंतर्गत क्षेत्रीय सेवा दृष्टिकोन ठेवला जातो त्यानुसार सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकेने एक जिल्हा दत्तक घेणे व केंद्र सरकार आरबीआय आणि जिल्ह्यातील इतर बँकांमध्ये समन्वय साधने हे कार्य.
राष्ट्रीयकरण	▪ 19 जुलै 1969 ला 14 बँकांचे राष्ट्रीयीकरण केले ज्यांच्या ठेवी 50 कोटी पेक्षा जास्त होत्या यामध्ये सर्वाधिक ठेवी असलेली बँक सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया तसेच सर्वात कमी ठेवी असलेली बँक - बँक ऑफ महाराष्ट्र होती. ▪ 15 एप्रिल 1980 ला सहा बँकांचे राष्ट्रीयीकरण करण्यात आले ज्यांच्या ठेवी 200 कोटी पेक्षा जास्त होत्या. ▪ एकूण राष्ट्रीयकृत बँका सुरुवातीला 20 ▪ 1993 ला न्यू बँक ऑफ इंडिया पंजाब नॅशनल बँकेत विलीन झाले त्यामुळे (20-1=19) ▪ 2018-19 ला Bank of Baroda मध्ये देना बँक आणि विजया बँक विलीन झाले (19-2=17) ▪ 2020- 21 पुन्हा सहा बँका विलीन झाल्या त्यामुळे संख्या 17-6= 11 ▪ 11+1 SBI अशा एकूण सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका 12 आहेत

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

बँकिंग	IMP for Exam
1972	▪ अग्रक्रम क्षेत्रांना कर्ज पुरवठा करण्यास सुरुवात ▪ एकूण कर्ज पुरवठ्यापैकी 40% राखीव ठेवावे लागते ▪ आणि 40 % मधून 18 % कृषीसाठी राखीव ठेवावे लागते. ▪ खालील क्षेत्र अग्रक्रम क्षेत्रांमध्ये येतात ▪ कृषी क्षेत्र कर्ज पुरवठा ▪ सूक्ष्म लघु मध्यम उपक्रम कर्ज ▪ सामाजिक पायाभूत सुविधा कर्ज ▪ पुनर्निर्मितीक्षम ऊर्जा कर्ज ▪ निर्यात कर्ज ▪ गृह कर्ज ▪ शिक्षण कर्ज ▪ दुर्बल घटक कर्ज

Download Our App From Google Play App Store Economics By Dhananjay Mate

बँकिंग	IMP for Exam
1975	▪ प्रादेशिक ग्रामीण बँक स्थापन करा याबाबत ग्रामीण बँक विषयी कार्य गट एम नरसिंहम यांच्या अध्यक्षतेखाली स्थापन केला होता. ▪ या आधारावर RRB ACT 1976 लागू केला. ▪ महाराष्ट्रामध्ये एकूण 2 RRB आहेत
नाबार्ड	▪ 1981 नाबार्ड कायदा ▪ नाबार्ड ची स्थापना - 7 जुलै 1982 ▪ बी. शिवरामन समिती
1991 - नरसिंहम समिती 1	▪ बँकिंग क्षेत्र व वित्तीय क्षेत्र सुधारणा विषयक समिती
1997 - नरसिंहम समिती 2	▪ अहवाल एप्रिल 1998 मध्ये सादर ▪ बँकिंग क्षेत्र सुधारणा विषयक समिती
UPI	▪ सुरुवात 2016 डिजिटल पेमेंट बाबत सुविधा आहे.
व्यापारी बँक ग्राहकांनाचे कर्ज देतात त्या कर्जावरील व्याजदर Marginal cost to fund based landing rate (MCLR)	▪ या नावाने ओळखले जाते. ▪ खालील सूत्रांच्या आधारे मोजतात ▪ Cost of fund ▪ Margin ▪ EMI tenure ▪ CRR
भारतीय बँकांना बेसल तीन हा निकष 2019 पासून लागू झाला.	▪ यानुसार 9% भांडवल पर्याप्तता गुणोत्तर साध्य करणे गरजेचे.
बँकिंग लोकपाल योजना 1995	▪ ग्राहकांच्या तक्रारींचे निवारण करते ▪ सिक्युरिटायझेशन अक्ट 2002 ▪ ज्यांनी कर्ज बुडीत केले त्यांनी ठेवलेले बँकेकडील तारण विकण्याचा बँकेला अधिकार

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

बँकिंग	IMP for Exam
किसान क्रेडिट कार्ड	▪ 1998 ला सुरू ▪ गुप्ता समितीने शिफारस केली होती ▪ अल्पकालीन कर्ज सुविधा साठी आहे
भारतातील पहिले UPI BASED ATM	▪ हिटाची फायनान्स कंपनीने आणले आहे ▪ तसेच बँकेचा विचार केल्यास बँक ऑफ बडोदा ने सर्वप्रथम आणले.
लघु बँक	▪ 2016 ला पहिली कॅपिटल स्मॉल फायनान्स बँक स्थापन झाली जालंधर पंजाब ▪ स्थापनेसाठी भांडवल 200 कोटी ▪ ठेवी स्वीकारू शकते कर्ज देऊ शकते ▪ लायसन्स बाबत उषा थोरात समिती होती ▪ अग्रक्रम क्षेत्र कर्जपुरवठा टारगेट 75 टक्के इतर बँकांसाठी 40%
पेमेंट बँक	▪ 2016 ला पहिले एअरटेल पेमेंट बँक स्थापन झाले ▪ स्थापनेसाठी भांडवल 100 कोटी ▪ दोन लाख रुपये पर्यंत ठेवी स्वीकारू शकते. ▪ कर्ज देऊ शकत नाही त्यामुळे अग्रक्रम क्षेत्र कर्ज पुरवठा टार्गेट नाही. ▪ लायसन्स बाबत नचिकेत मोर समिती होती
जनधन योजना	▪ सुरुवात - 28 ऑगस्ट 2014 ▪ 53 कोटी खाते या अंतर्गत आतापर्यंत उघडले ▪ उद्दिष्ट वित्तीय समावेशन ▪ विम्याचे कवच दिले जाते
DBT योजना	▪ 1 जानेवारी 2013 ला सुरू ▪ लाभार्थ्यांना थेट खात्यामध्ये पैसे जमा करणे.
	▪ सार्वजनिक क्षेत्रातील सर्वात मोठी बँक स्टेट बँक ऑफ इंडिया व खाजगी क्षेत्रातील सर्वात मोठी बँक HDFC

ECONOMICS By DHANANJAY MATE
Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

राष्ट्रीय उत्पन्न मापन पद्धती

उत्पादन	उत्पन्न	खर्च
Production Method. या पद्धती मधे एका आर्थिक वर्षात दुहेरी गणना होऊ न देता वस्तु व सेवा विचारात घेतात. या पद्धतीला खालील नावांनी ओळखले जाते.	Income Method या पद्धती मध्ये घटक उत्पन्न विचारात घेतात. निव्वळ विदेशी उत्पन्न विचारात घेतात.	Expenditure method भारतीयांनी यांनी परकीयांनी उपभोग खर्च + गुंतवणुक खर्च + प्रकल्प निर्मीती वरील खर्च + निव्वळ निर्यात विचारात घेतात.
अंतिम वस्तु पद्धत माल साठा पद्धत निव्वळ मुल्यवर्धन पद्धत NVA	सेवा क्षेत्राची एकूण / स्थुल Gross उत्पन्न विचारात घेतात.	खर्च पद्धती नुसार

❑ NOTE

- राष्ट्रीय उत्पन्न समितीने उत्पादन व उत्पन्न ही पद्धत विचारात घेण्यास सांगितले होते.
- खर्च पद्धत विचारात घेऊ नका असे सांगितले होते कारण दुहेरी गणनेची समस्या.

GDP →
- (-) घसारा → NDP
- (+) निव्वळ विदेशी उत्पन्न → GNP
- निव्वळ विदेशी उत्पन्न - घसारा → NNP

❑ राष्ट्रीय उत्पन्न समिती

- अध्यक्ष : पी. सी. महालनोबीस
- सदस्य : धनंजय गाडगीळ
- डॉ. व्ही. के. आर. व्ही. राव
- वर्ष – 4/8/1949

✓ यानुसार

1. राष्ट्रीय उत्पन्न – 8650 कोटी
2. दरडोई उत्पन्न - 246.90 रु.

✓ आधारभूत वर्ष – 1948-49

✓ शिफारशीनुसार - 1950 - राष्ट्रीय नमुना सर्वेक्षण 1954 - केंद्रीय सांख्यिकी संघटन यांची स्थापना करण्यात आली.

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

तक्ता ३.३ निवडक राज्यांचे सन २०२२-२३ करीता क्षेत्रनिहाय स्थूल राज्य मूल्यवृद्धि व स्थूल राज्य उत्पन्नाचे वृद्धिदर

(टक्के)

राज्य	कृषि व संलग्न कार्ये क्षेत्र	उद्योग क्षेत्र	सेवा क्षेत्र	स्थूल राज्य उत्पन्न
आंध्र प्रदेश	३.०	६.२	९.०	५.८
तेलंगणा	८.८	(-)०.०४	९.१	६.९
कर्नाटक	२.८	३.८	९.९	८.१
तामीळनाडू	३.९	९.२	७.८	८.२
महाराष्ट्र#	**४.५**	**५.५**	**१३.०**	**९.४**
गुजरात	४.८	३.५	८.५	८.०
हरियाणा	२.२	७.७	९.५	७.९
राजस्थान	४.६	६.३	१०.१	७.८
मध्य प्रदेश	५.४	५.८	११.७	६.६
उत्तर प्रदेश	७.१	१३.३	९.७	९.८

आधार: राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय, केंद्र शासन

\# अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्राची आर्थिक पाहणी २०२३-२४

आलेख ३.१ : स्थूल राज्य मूल्यवृद्धितील क्षेत्रनिहाय सरासरी हिस्सा (२०११-१२ ते २०२२-२३)

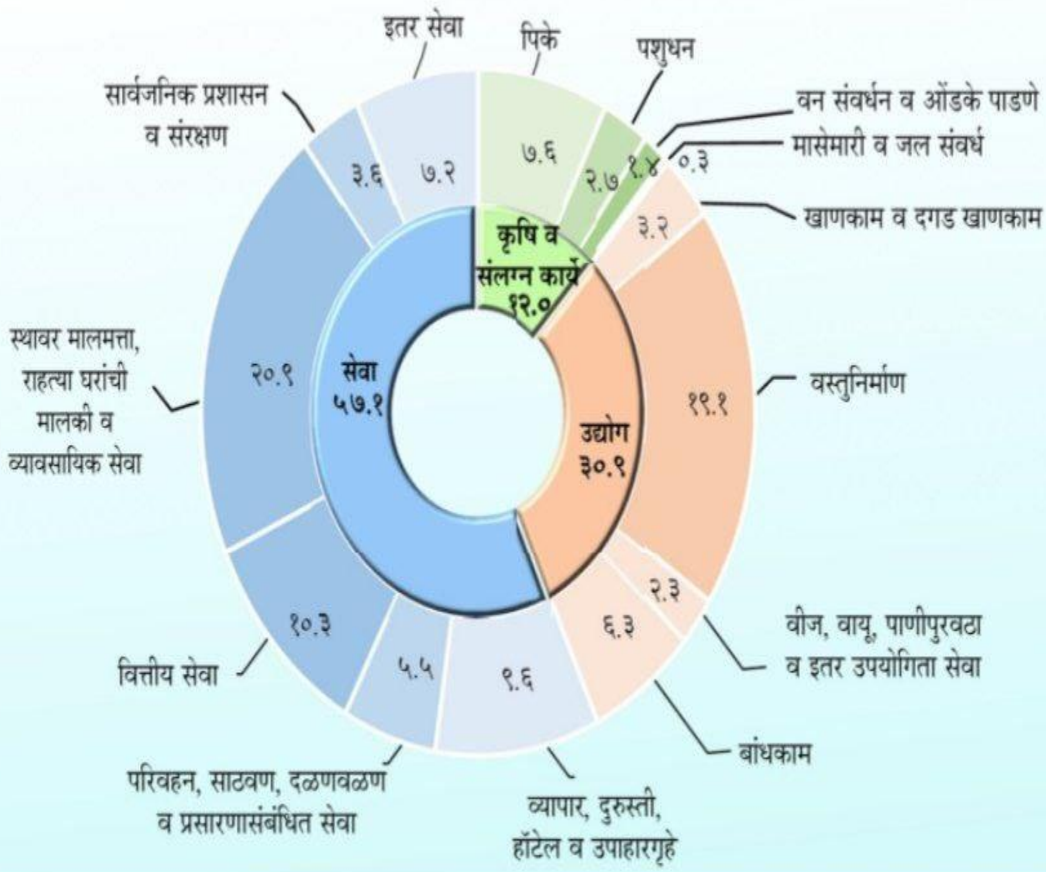

Download Our App From Google Play App Store Economics By Dhananjay Mate

उद्योग

❑ एकूण प्रमुख औद्योगिक धोरण 3 आहेत ते खालील प्रमाणे

1) 1948 ला पहिले औद्योगिक धोरण जाहीर केले होते जे मिश्र अर्थव्यवस्थेवर आधारलेले होते.
2) 1956 ला दुसरे औद्योगिक धोरण जाहीर केले होते जे समाजवादी समाज रचना यावर आधारलेले होते.
3) 1991 ला तिसरे औद्योगिक धोरण जाहीर केले ते उदारीकरणावर आधारित होते.

✓ औद्योगिक उत्पादनाचा निर्देशांक चे आधारभूत वर्ष 2012 आहे.

✓ MRTP 1969 यावर्षी लागू केला होता त्याची जागा 2002 यावर्षी स्पर्धा कायद्याने घेतली.

✓ FERA कायदा 1973 यावर्षी लागू केला होता तो रद्द करून त्या जागी 1999 ला FEMA कायदा लागू केला.

❑ सूक्ष्म लघु मध्यम उपक्रम अधिनियम 2006 यामध्ये नवीन दुरुस्ती केली नवीन दुरुस्तीनुसार नव्याने व्याख्या करण्यात आली नवीन व्याख्यानुसार वस्तू व सेवांसाठी एकत्रित व्याख्या केली तसेच गुंतवणूक आणि उलाढाल असे दोन निकष ठेवले ते खालील प्रमाणे आहे.

➢ सूक्ष्म उपक्रम संयंत्र व यंत्रसामग्री किंवा उपकरणांमधील गुंतवणूक ₹ एक कोटीपर्यंत व उलाढाल ₹ पाच कोटीपर्यंत

➢ लघु उपक्रम संयंत्र व यंत्रसामग्री किंवा उपकरणांमधील गुंतवणूक ₹ १० कोटींपर्यंत व उलाढाल ₹ ५० कोटींपर्यंत

➢ मध्यम उपक्रम संयंत्र व यंत्रसामग्री किंवा उपकरणांमधील गुंतवणूक ₹ ५० कोटींपर्यंत व उलाढाल ₹ २५० कोटींपर्यंत

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

- PM MITRA पार्क - टेक्सटाईल पार्कशी संबंधित
- 2021-22 च्या अर्थसंकल्पात घोषणा केली होती.
- 5 F वर आधारित

  Feam to Fiber

  Fiber to Factory

  Factory to Fashion

  Fashion to Foreign

  Formula Income

❑ काही महत्वाच्या उद्योगसंस्था व त्यांचे स्थापना व वर्ष.

- कापुस उद्योग - 1818 कलकत्ता
- ताग उद्योग - 1855 (रिश्रा) पं. बंगाल
- पोलाद उद्योग - जमशेदपुर 1907
- साबर उद्योग - बिहार 1900 (आशिया खंडातील पहिला साखर कारखाना- लोणी प्रवरानगर)
- सिमेंट उद्योग - 1904 येलई
- सायकल उद्योग - 1938 कोलकाता
- कागद उद्योग 1812 - पं. बंगाल

❑ मुद्रा योजना 8 APR 2015

- RBI ने मुद्रा या बाबत Non-Banking Financial company म्हणुन दर्जा दिला.
- मुख्यालय - मुंबई
- MUDRA-Micro Unit Development & Refinance Agency LTD.
- या अंतर्गत खालील 3 गटाने कर्ज.

  1. शिशु -5000

  2. किशोरगर - 50000 ते 5 लाख

  3. तरुण गट - 5 लाख ने 10 लाख

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

- 1997 पासून मिनीरत्न नवरत्न दर्जा देण्यास सुरुवात केली.
- तसेच 2010 महारत्न दर्जा दिला.

सद्यस्थितीत
- महारत्न कंपन्या (14)
- नवरत्न कंपन्यांची संख्या (24)
- मिनी रत्न कंपन्या (62)

Maharatna CPSEs	
1	Bharat Heavy Electricals Limited
2	Bharat Petroleum Corporation Limited
3	Coal India Limited
4	GAIL India Limited
5	Hindustan Petroleum Corporation Limited
6	Indian Oil Corporation Limited
7	NTPC Limited
8	Oil & Natural Gas Corporation Limited,
9	Power Finance Corporation
10	Power Grid Corporation of India Limited
11	Steel Authority of India Limited
12	Rural Electrification Corporation Limited
13	Oil India Ltd
14	Hindustan Aeronautics Limited

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

शेती व इतर

बँकिंग	IMP for Exam
हरितक्रांती	▪ 1966 सुरुवात तिसऱ्या पंचवार्षिक योजनेमध्ये. ▪ एम एस स्वामीनाथन जनक म्हणून ओळखले जातात. ▪ हरित क्रांतीमुळे प्रती हेक्टरी गहू उत्पादन सर्वाधिक वाढले तर एकूण उत्पादन तांदुळाचे वाढले.
पशुगणना	▪ 2019 ला 20 वी पशुगणना करण्यात आली ही पूर्णपणे डिजिटल स्वरूपात होती ▪ पशुगणना NSSO ही संस्था करते दर पाच वर्षाला. ▪ 2019 च्या गणनेनुसार सर्वाधिक पशुधन उत्तर प्रदेश मध्ये तर महाराष्ट्र सातव्या क्रमांकावर होता. तसेच महाराष्ट्र पोल्ट्रीमध्ये पाचव्या क्रमांकावर आहे.
उत्पादन	▪ दुग्ध उत्पादन यामध्ये प्रथम स्थानी उत्तर प्रदेश हे राज्य आहे तर महाराष्ट्र सहाव्या क्रमांकावर आहे. ▪ महाराष्ट्र मध्ये सागरी मत्स्य उत्पादन अंतर्गत मत्स्य उत्पादनापेक्षा जास्त आहे. ▪ देशांतर्गत मत्स्य उत्पादनाचा विचार केल्यास अंतर्गत मासेमारी जास्त असून अंतर्गत मत्स्य उत्पादन जास्त आहे.
1) महाराष्ट्रामध्ये सर्वाधिक उत्पादन क्रम	▪ ऊस ▪ कापूस ▪ सोयाबीन ▪ तांदूळ
2) भारतामध्ये उत्पादन विचारात घेतल्यास सर्वाधिक उत्पादन क्रम	▪ तांदूळ ▪ गहू ▪ भरडधान्य ▪ मका ▪ यांचे होते

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

तक्ता ७.४ निवडक राज्यांमधील वहिती खातेदारांची संख्या व वहिती क्षेत्र

राज्य	वहिती खातेदाराची संख्या ('०००')		वहिती क्षेत्र ('००० हेक्टर)		सरासरी वहिती क्षेत्र (हेक्टर)	
	२०१०-११	२०१५-१६	२०१०-११	२०१५-१६	२०१०-११	२०१५-१६
आंध्र प्रदेश	७,६२१	८,५२४	८,०९६	८,००४	१.०६	०.९४
गुजरात	४,८८६	५,३२०	९,८९८	९,९७८	२.०३	१.८८
हरियाणा	१,६१७	१,६२८	३,६४६	३,६०९	२.२५	२.२२
कर्नाटक	७,८३२	८,६७७	१२,१६१	११,७२४	१.५५	१.३५
मध्य प्रदेश	८,८७२	१०,००४	१५,८३६	१५,६७१	१.७८	१.५७
महाराष्ट्र	**१३,६९९**	**१५,२८५**	**१९,७६७**	**२०,५०६**	**१.४४**	**१.३४**
पंजाब	१,०५३	१,०९२	३,९६७	३,९५३	३.७७	३.६२
राजस्थान	६,८८८	७,६५४	२१,१३६	२०,८७४	३.०७	२.७३
तामीळनाडू	८,११८	७,९३८	६,४८८	५,९७१	०.८०	०.७५
तेलंगणा	५,५५४	५,९४८	६,१९७	५,९७३	१.१२	१.००
उत्तर प्रदेश	२३,३२५	२३,८२२	१७,६२२	१७,४५१	०.७६	०.७३
अखिल भारत	**१,३८,३४८**	**१,४६,४५४**	**१,५९,५९२**	**१,५७,८१७**	**१.१५**	**१.०८**

आधार : कृषि गणना, केंद्र शासन

कृषि उत्पादन

७.७.१ **खरीप पिके:** सन २०२३-२४ च्या खरीप हंगामात १५५.६४ लाख हेक्टर क्षेत्रावर पेरणी पूर्ण करण्यात आली व ती मागील वर्षीच्या (१५८.६० लाख हेक्टर) तुलनेत सुमारे दोन टक्के कमी आहे. मागील वर्षीच्या तुलनेत तेलबिया पिकांच्या क्षेत्रात वाढ अपेक्षित आहे, तर तृणधान्ये, कडधान्ये, ऊस आणि कापूस पिकांच्या क्षेत्रात घट अपेक्षित आहे. प्रमुख खरीप पिकांचे क्षेत्र आणि उत्पादन तक्ता ७.५ मध्ये दिले आहे.

तक्ता ७.५ प्रमुख खरीप पिकांचे क्षेत्र व उत्पादन

पीक	क्षेत्र ('००० हेक्टर)			उत्पादन ('००० मे.टन)		
	२०२२-२३	२०२३-२४ (अस्थायी)	शेकडा बदल#	२०२२-२३	२०२३-२४ (अस्थायी)	शेकडा बदल#
तांदूळ	१,५२२.९३	१,५२९.०२	०	३,४९६.४३	३,४७१.०२	(-)१
ज्वारी	१५०.५४	१११.९३	(-)२६	१४०.५८	८९.१५	(-)३७
बाजरी	४९१.३२	३६६.६८	(-)२५	५३६.२६	२०१.६६	(-)६२
नाचणी	७७.४१	७०.०४	(-)१०	१०९.५१	९०.१५	(-)१८
मका	८३८.६४	९१३.६२	९	२,६१३.८३	१,४३९.१८	(-)४५
इतर तृणधान्ये	४०.६६	४५.२१	११	२०.९१	२२.३४	७
एकूण तृणधान्ये	**३,१२१.५०**	**३,०३६.५०**	**(-)३**	**६,९१७.५२**	**५,३१३.५०**	**(-)२३**
तूर	१,१९१.३७	१,१११.३३	(-)७	८५९.११	९८२.८३	१४
मूग	२८५.९६	१८१.४०	(-)३७	१७८.४८	७०.७८	(-)६०
उडीद	३६७.२५	२५६.२१	(-)३०	२३३.४२	१०८.११	(-)५४
इतर कडधान्ये	८०.६९	६२.१०	(-)२३	७५.१४	४७.२	(-)३७
एकूण कडधान्ये	**१,९२५.२७**	**१,६११.०४**	**(-)१६**	**१,३४६.१५**	**१,२०८.९२**	**(-)१०**
एकूण अन्नधान्ये	**५,०४६.७७**	**४,६४७.५४**	**(-)८**	**८,२६३.६७**	**६,५२२.४२**	**(-)२१**
सोयाबीन	४,८९२.७०	५,०८५.५९	४	६,६७९.९१	६,६०७.१२	(-)१
भूईमूग	१६५.४६	१४३.६५	(-)१३	२०५.१६	१४५.२४	(-)२९
तीळ	६.४०	४.६७	(-)२७	१.६४	१.१	(-)३३
कारळ	५.५१	४.८१	(-)१३	२.१३	०.९	(-)५८
सुर्यफूल	११.८०	२.७६	(-)७७	४.८८	०.६३	(-)८७
इतर तेलबिया	३.०८	३.५७	१६	१.०६	१.०७	२
एकूण तेलबिया	**५,०८४.९५**	**५,२४५.०५**	**३**	**६,८९४.७८**	**६,७५६.०६**	**(-)२**
कापूस (रुई)@	४,२४०.०१	४,२३४.४७	०.१	८,५९०.९५	८,८४४.१८	३
ऊस **	१,४८७.८४	१,४३७.०१	(-)३	१,३५,७५४.२६	१,१२,६२६.६८	(-)१७
एकूण	**१५,८५९.५७**	**१५,५६४.०८**	**(-)२**	-	-	-

@ १७० किलोची एक गासडी याप्रमाणे कापसाचे उत्पादन '००० गासड्यांमध्ये   ** तोडणी क्षेत्र   # परिगणना प्रत्यक्ष आकडेवारीवर आधारित

टीप : i) सन २०२२-२३ ची आकडेवारी अंतिम पुर्वानुमाना वर व २०२३-२४ ची आकडेवारी तृतीय पुर्वानुमानावर आधारीत आहे.
ii) आकडेवारी संक्षिप्तात दिल्याने बेरजा जुळतीलच असे नाही

आधार : कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र शासन

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

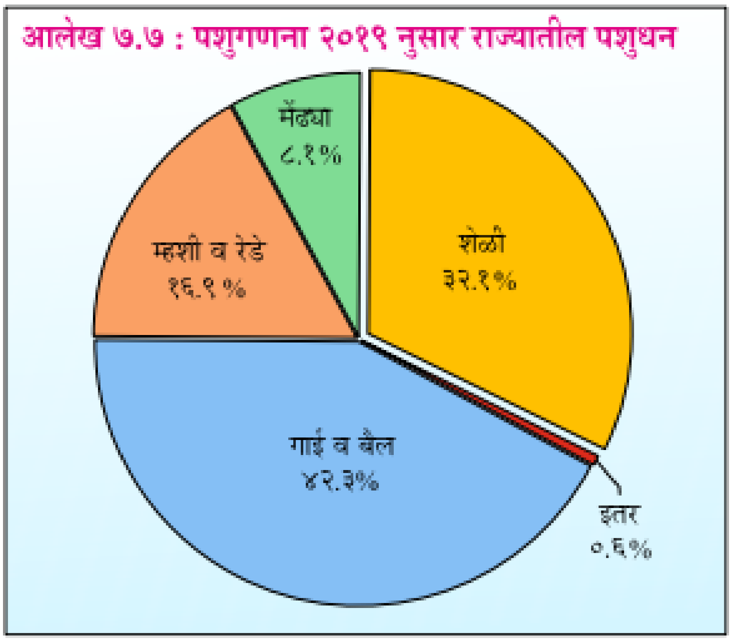

तक्ता ७.२९ पशुगणना २०१९ नुसार निवडक राज्यांमधील पशुधन आणि कुक्कुटादी पक्षी

('०००)

राज्य	पशुधन				कुक्कुटादी पक्षी	
	गाई व बैल	म्हशी व रेडे	मेंढ्या व शेळ्या	इतर@	परसबाग	व्यावसायिक
आंध्र प्रदेश	४,६०१	६,२१९	२३,१४९	९९	२२,२६७	८५,५९५
गुजरात	९,६३४	१०,५४३	६,६५५	६१	४,२१९	१७,५५३
कर्नाटक	८,४६९	२,९८५	१७,२२०	३३९	११,०४५	४८,४४८
मध्य प्रदेश	१८,७५१	१०,३०७	११,३८९	१९०	९,४३५	७,२२४
महाराष्ट्र	**१३,९९३**	**५,६०४**	**१३,२८५**	**१९८**	**२२,११३**	**५२,१८४**
राजस्थान	१३,९३८	१३,६९३	२८,७४४	४२६	१,९३४	१२,६८८
तामीळनाडू	९,५१९	५१९	१४,३८९	७४	२१,२६४	९९,५१६
तेलंगणा	४,२३२	४,२२६	२३,९९८	१८५	१७,५४३	६२,४५५
उत्तर प्रदेश	१९,०२०	३३,०१७	१५,४६५	५११	४,४६०	८,०५५
अखिल भारत	**१,९३,४६३**	**१,०९,८५२**	**२,२३,१४६**	**१०,३००**	**३,१७,०७३**	**५,३४,७३६**

@ डुकरे,घोडे व शिंगरे, खेचरे, उंट व गाढवे समाविष्ट

आधार : पशुसंवर्धन व दुग्धविकास विभाग भारत सरकार

तक्ता ७.३० पशुगणना २०१९ नुसार महाराष्ट्रातील विभागनिहाय पशुधन आणि कुक्कुटादी पक्षी

('०००)

विभाग	पशुधन				कुक्कुटादी पक्षी	
	गुरे	म्हशी	मेंढ्या व शेळ्या	इतर@	परसबाग	व्यावसायिक
मुंबई	८३९	३४२	३४८	७	४,२६४	६,५३०
नाशिक	३,५१०	८८३	४,०३८	४७	३,५३९	१७,४५५
पुणे	२,५५३	२,१८४	३,३१६	३८	७,७३०	२२,८९६
छत्रपती संभाजीनगर	१,७५७	५३४	१,५९१	२८	१,६४२	९६८
लातूर	१,३५५	७५६	९९०	२२	१,०९७	८९६
अमरावती	१,९२४	४५६	१,५८४	२६	१,१९७	१,७९५
नागपूर	२,०५५	४४९	१,४१८	३०	२,६४४	१,६४४
राज्य	**१३,९९३**	**५,६०४**	**१३,२८५**	**१९८**	**२२,११३**	**५२,१८४**

@ डुकरे, घोडे व शिंगरे, खेचरे, उंट व गाढवे समाविष्ट,

आधार : पशुसंवर्धन आयुक्तालय, महाराष्ट्र शासन

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

- एकूण 23 पिकांना केंद्र सरकार MSP जाहीर करते.
- MSP ने बाजारपेठेत शेतमालाची विक्री होत नसेल तर केंद्र सरकार नाफेड मार्फत(NAFED) तसेच FCI हमीभावाने खरेदी करणाऱ्या प्रमुख संस्था आहेत.
- नाफेड ही केंद्र सरकारची अन्नधान्य खरेदी करणारे नोडल एजन्सी आहे.

शेतकऱ्यांसाठी खुशखबर; १४ पिकांना एमएसपी वाढ

नव्या सरकारच्या मंत्रिमंडळाचा पहिला निर्णय

नवी दिल्ली : २०२४-२५च्या खरीप हंगामासाठी धानाकरिता किमान आधारभूत किमत (एमएसपी) ५.३५ टक्क्यांनी वाढवून प्रतिक्विंटल २३०० रुपये केली आहे. केंद्रीय मंत्रिमंडळाच्या बुधवारच्या बैठकीत हा निर्णय झाला. केंद्रीय माहिती व प्रसारणमंत्री अश्विनी वैष्णव म्हणलो की, कृषी खर्च आणि किमत आयोगाच्या (सीएसीपी) शिफारसी मान्य करून १४ खरीप पिकांसाठी किमान आधारभूत किमती केंद्रीय मंत्रिमंडळाने मंजूर केल्या.

एमएसपीमध्ये किती वाढ?

धान्य	२०२४-२५	२३-२४	वाढ?
तांदूळ (सामान्य)	२,३००	२,१८३	११७
तांदूळ (ए ग्रेड)	२,३२०	२,२०३	११७
ज्वारी (हायब्रीड)	३,३७१	३,१८०	१९१
ज्वारी (मालदंडी)	३,४२१	३,२२५	१९६
बाजरी	२,६२५	२,५००	१२५
रागी	४,२९०	३,८४६	४४४
मका	२,२२५	२,०९०	१३५
तूर	७,५५०	७,०००	५५०
मूग	८,६८२	८,५५८	१२४
उडीद	७,४००	६,९५०	४५०
भूईमुग	६,७८३	६,३७७	४०६
सूर्यफूल	७,२८०	६,७६०	५२०
सोयाबीन	४,८९२	४,६००	२९२
तीळ	९,२६७	८,६३५	६३२
रामतीळ	८,७१७	७,७३४	९८३
कापूस (मध्यम धागा)	७,१२१	६,६२०	५०१
कापूस (लांब धागा)	७,५२१	७,०२०	५०१

- आंतरराष्ट्रीय कृषी अर्थतज्ज्ञ परिषद
- नवी दिल्ली येथे भरली होती.
- 32 वी परिषद होती .
- उद्घाटन पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी केले होते.
- शेती आणि शेती विषयक समस्यांबाबत ही परिषद दर 3 वर्षांनी आयोजित केली जाते.

जमिनीला डिजिटल ओळख क्रमांक

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी : 'आंतरराष्ट्रीय कृषी अर्थतज्ज्ञ परिषदे'चे उद्घाटन

लोकमत न्यूज नेटवर्क

नवी दिल्ली : देशातील शेतकऱ्यांना त्यांच्या शेत जमिनींचे डिजिटल ओळख क्रमांक देण्यासंबंधीच्या अभियानावर आपले सरकार काम करीत आहे, असे प्रतिपादन पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी शनिवारी केले. भारत जागतिक खाद्य सुरक्षेसाठी काम करीत आहे, असेही त्यांनी सांगितले.

३२व्या 'आंतरराष्ट्रीय कृषी अर्थतज्ज्ञ परिषदे'चे (आयसीएई) उद्घाटन करताना मोदी बोलत होते. राजधानी दिल्लीतील राष्ट्रीय कृषी विज्ञान केंद्रात सुरू असलेली ही परिषद ७ ऑगस्टपर्यंत चालणार आहे.

शेती व शेतीशी संबंधित समस्यांवर उपाय शोधण्यासाठी दर ३ वर्षांनी ही परिषद होते. भारतात तब्बल ६५ वर्षांनंतर या परिषदेचे आयोजन करण्यात आले आहे.

याप्रसंगी मोदी यांनी सांगितले की, 'अन्न हे सर्व पदार्थांत सर्वश्रेष्ठ आहे', असे आमच्या धर्मग्रंथांत हजारो वर्षांपूर्वी म्हटलेले आहे. अन्नास आम्ही सर्व औषधांचे मूळ मानले आहे.

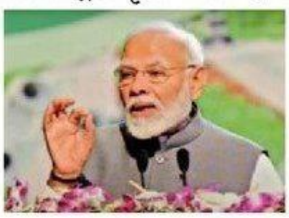

७५ देशांतील १ हजार प्रतिनिधींनी 'आयसीएई' परिषदेत हजेरी लावली आहे.

एका क्लिकवर पैसे...

- मोदी यांनी म्हटले की, आपल्या सरकारने नेहमीच शेतकरी हितास प्राधान्य दिले आहे. २०२४-२५चा आमचा अर्थसंकल्प पर्यावरणपूरक शेतीवर केंद्रित आहे.
- पीएम किसान सन्मान योजनेच्या माध्यमातून एका क्लिकवर आमच्या १० कोटी शेतकऱ्यांच्या खात्यावर पैसे हस्तांतरित होतात. सरकार शेतजमिनीच्या डिजिटलायझेशनसाठीही अभियान राबवित आहे.
- यात शेतकऱ्यांना त्यांच्या शेतजमिनीचे डिजिटल ओळख क्रमांक दिले जातील.

छोटे शेतकरी मोठी शक्ती

१ मोदी म्हणाले की, ६५ वर्षांपूर्वी 'आयसीएई'ची परिषद भारतात झाली होती, तेव्हा भारताला नुकतेच स्वातंत्र्य मिळाले होते. तेव्हा भारताची खाद्य सुरक्षा जगाच्या दृष्टीने चिंतेचा विषय होती. आता भारत जागतिक खाद्य आणि पोषण सुरक्षेसाठी काम करीत आहे.

२ भारत आता अन्नधान्याच्या दृष्टीने शिलकी साठे असलेला देश बनला आहे. तो जगात दूध, डाळी आणि मसाले यांचे सर्वाधिक उत्पादन करतो.

३ याशिवाय भारत अन्नधान्ये, फळे, भाजीपाला, कापूस, साखर आणि चहा यांचे उत्पादन करणारा जगातील दुसरा मोठा देश आहे. छोटे शेतकरी भारताच्या अन्न सुरक्षेची मोठी शक्ती आहेत.

Download Our App From GET IT ON Google Play | Download on the App Store
Economics By Dhananjay Mate

जागतिक उत्पादनात भारताचे स्थान

- ताग (प्रथम)
- साखर व ऊस (प्रथम)
- दूध (प्रथम)
- केळी (प्रथम)
- मत्स्य उत्पादन (दुसरा)
- तांदूळ (दुसरा)
- गहू (दुसरा)

@Swarajyaacademy

भारतात सर्वाधिक अन्नधान्य उत्पादन क्रम

- तांदूळ
- गहू
- भरड धान्ये
- मक्का

नगदी पिकांचा विचार केल्यास सर्वाधिक उत्पादन

- ऊस
- कापूस

कृषी क्षेत्रातील महत्त्वाच्या क्रांत्या

क्रांती	संबंधित	जनक
कृष्ण क्रांती	पेट्रोलियम उत्पादन	-
हरित क्रांती	अन्नधान्य उत्पादनात वाढ	एम. एस. स्वामीनाथन
श्वेतक्रांती	दुग्ध उत्पादन	व्हर्गीज कुरियन
नील क्रांती	मत्स्य उत्पादन	डॉ. अरुण कृष्णन आणि डॉ. हिरालाल चौधरी
पीत क्रांती	तेलबिया उत्पादन	सॅम पित्रोदा
लाल क्रांती	शेळी- मेंढी- मांस उत्पादन वाढ, टोमॅटो	-
तपकिरी क्रांती	कोकोचे उत्पादन वाढवणे, मसाले	-
गोलक्रांती	बटाटा उत्पादन वाढ	-
सुवर्ण क्रांती	मध उत्पादन, फळे, सफरचंद	निरपाख तुतेज
रजतक्रांती	अंडे उत्पादन	इंदिरा गांधी
गुलाबी क्रांती	कांदा उत्पादन, कोलंबी उत्पादन	दुर्गेश पटेल
करडी क्रांती	खते	-

Economics by Dhananjay mate
Economics by Dhananjay mate
Economics by Dhananjay mate
@Swarajyaacademy
Economics by Dhananjay mate

- तर भरडधान्यांच्या वापरात वाढ होण्यासाठी त्यांच्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी प्रोत्साहन देण्यात येत आहे.
- तसेच 'पौष्टिक तृणधान्य विशेष महिना (मिलेट ऑफ द मन्थ)', 'शेत तिथे पौष्टिक तृणधान्य' अशा नाविन्यपूर्ण संकल्पना देखील राबविण्यात येत आहेत.
- भारत सरकारच्या पुढाकाराने संयुक्त राष्ट्रसंघ २०२३ हे वर्ष आतंरराष्ट्रीय भरडधान्य वर्ष म्हणून साजरं करत आहोत.
- भारत या 'श्री अन्न' (अर्थसंकल्पातील टर्म) उत्पादनात अव्वलस्थानी आहे. ही सर्व भरडधान्य आरोग्याच्या दृष्टीने लाभदायक असतात.

ECONOMICS By DHANANJAY MATE Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

1 ली ते 12 वी पंचवार्षिक योजना

1 ली ते 12 वी पंचवार्षिक योजना

योजना	कालावधी	नियोजित वृध्दीदर	साध्य वृध्दीदर	प्रतिमान	मुख्य भर
1	1951-56	2.1%	3.6%	हेरॉड- डोमर प्रतिमान	कृषी
2	1956-61	4.5%	4.2%	महालनोबिस प्रतिमान	जड व मुलभूत उद्योग
3	1961-66	5.6%	2.8%	महालनोबिस प्रविमान (एस चक्रवर्ती आराखडा)	कृषी व जड उद्योग
योजना सुट्टी	1966-69	5.0%	3.9%		स्वावलंबन
4	1969-74	5.7%	3.3% (2.05%)	ॲलन मान, अशोक रूद्र प्रतिमान (डी आर गाडगीळ आराखडा)	स्थैर्यासह वाढ
5	1974-78	4.4%	4.8%	ॲलन मान अशोक रूद्र प्रतिमान (डी डी धर आराखडा)	दारिद्रयनिर्मूलन व स्वावलंबन
सरकती योजना	1978-80	-	-	प्रो. लकडावाला	
6	1980-85	5.2%	5.7%	ॲलन मान, अशोक रूद्र प्रतिमान	दारिद्रयनिर्मूलन व रोजगारनिर्मिती
7	1985-90	5%	6%	ब्रम्हानंद वकील प्रतिमान	उत्पादक रोजगारनिर्मिती
वार्षिक योजना	1990-92	-	0.9%		

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

1 ली ते 12 वी पंचवार्षिक योजना					
योजना	कालावधी	नियोजित वृध्दीदर	साध्य वृध्दीदर	प्रतिमान	मुख्य भर
8	1992-97	5.6%	6.7%	ऑन डब्ल्यू मिलर प्रतिमान राव, मनमोहन प्रतिमान	मानवी विकास
9	1997-02	6.5%	5.5%		सामाजिक न्याय व समानवेसह आर्थिक वाढ, कृषी व ग्रामीण विकास
10	2002-07	7.9%	7.7%		शिक्षण
11	2007-12	9% or 8.1%	7.9%	पुरा प्रतिमान (ग्रामस्तरावर)	आर्थिक वृध्दी, समावेशक विकास, सामाजिक सेवा
12	2012-17	8.2%	6.9%		आर्थिक वृध्दी, अधिक समावेशक व शाश्वत विकास

Download Our App From Google Play App Store Economics By Dhananjay Mate

राज्यसेवा पूर्वला 2017 नंतर आयोगाने विचारलेल्या महत्त्वाच्या योजना

योजना	विशेषमाहिती
राष्ट्रीय स्वास्थ्य विमा योजना 1 एप्रिल 2008	✓ असंघटित क्षेत्रातील कामगारासाठी अवघ्या 30 रुपयात 30000 विमा ✓ 75 %केंद्र ✓ 25% राज्य ✓ ओळख व विमा सेवा देता यावी यासाठी स्मार्ट कार्ड
राष्ट्रीय सहाय्य सामाजिक कार्यक्रम 1995	✓ वृद्ध विधवा अपंग व्यक्तींना आर्थिक सहाय्य स्वरूपात पेन्शन ✓ अंत्योदय + निराधार + इंदिरा गांधी निवृत्त वेतन (3 योजना विलीन) ✓ राज्यघटना कलम 41 ची अंमलबजावणी
प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना 2017-18	✓ गर्भवती महिलांना पहिल्या जिवंत बाळाच्या जन्मादरम्यान पाच हजार रुपये दुसऱ्या बालकाच्या जन्माला सहा हजार रुपये ✓ ही रक्कम DBT द्वारे ✓ जन्मापूर्वी लिंग निवडीला परावृत्त करणे. ✓ मुलीच्या जन्माला प्रोत्साहन देणे.
राष्ट्रीय पोषण अभियान 8 मार्च 2018 (राजस्थान –झुंझुनू)	❑ उद्देश ✓ राष्ट्रीय पोषण उद्देश कुपोषण जागृती निर्माण करणे 2022 पर्यंत कुपोषण नष्ट करणे गर्भवती स्त्रिया, 0 ते 6 वयोगट बालके
बाल सुरक्षा योजना (केंद्र पुरस्कृत) 2009 - 10	✓ अनाथ मुलांच्या संरक्षणासाठी बालकामगार ✓ महिला व बालविकास मंत्रालय

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

योजना	विशेषमाहिती
नई रोशनी (2012-13)	✓ अल्पसंख्याक महिलांच्या विकासाठी (वयोगट -18-65) ✓ अल्पसंख्याक महिन्याच्या सशक्तीकरणासाठी (केंद्र पुरस्कृत)
नई मंजिल (8 Aug 2015)	✓ अल्पसंख्याक युवासाठी वयोगट (17-35) ✓ उद्देश्य : • रोजगारांच्या संधी उपलब्ध करून देणे • कैाशल्य शिक्षण ✓ मुख्य उद्देश्य : मनुष्य विकास बळाला चालना देणे,
पढो परदेश (2006) बंद (2022-23)	✓ अल्पसंख्याक समुदायातील विद्यार्थ्यांसाठी विशेष व्याज subsidy ✓ या योजनेंतर्गत दिली जाते. ✓ Canara Bank Nodel Agency ✓ उच्च शिक्षणाच्या संधी अल्पसंख्याकाना उपलब्ध करून देणे.
संसद आदर्श ग्राम योजना 11 ऑक्टोंबर 2014	✓ प्रत्येक खासदाराने एक ग्रामपंचायत दत्तक घेऊन पायाभूत सुविधांसह सामाजिक विकास साधने ✓ महात्मा गांधीजींचे आदर्श गावकल्पना यातून साकार करण्याचे प्रयत्न
राष्ट्रीय बालमजूर प्रकल्प 2015	✓ 9-14 वर्ष वयोगट असणाऱ्या मजूर कामगारांची सुटका केलेल्या मुलांना व्यावसायिक शिक्षण ✓ 5 ते 8 वयोगटातील मुलांसाठी शिक्षण व्यवस्था, विद्यावेतन, पोषण
बेनामी कायदा 1998	✓ बेनामी मालमत्ता बाळगणे खरेदी करणे कायद्याने गुन्हा ✓ 3 वर्षाचा कारावास व दंड ✓ सुधारणा 2016 ला
आधार कायदा 2016	✓ सक्षम, पारदर्शक, SUBSIDY फायदे आणि सेवांचे लक्षियत वितरण ✓ Legal Support UIDAI
उज्वला योजना 2016	✓ गरीब कुटुंबांना स्वयंपाकाचा गॅस ✓ ग्रामीण + शहरी भागात राहणाऱ्या BPL कुटुंबांना ✓ UP मधील बलिया जिल्ह्यातील आर्थिक दृष्ट्या दुर्बल कुटुंबांना मोफत गॅस कनेक्शन ✓ पात्र वय 18 - अर्जदाराच्या नावाखाली आधी LPG कनेक्शन नसावे

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

योजना	विशेषमाहिती
HRIDAY 21 JAN 2015 वारसा शहरे विकास व उन्नतीकरण योजना (शहरी मंत्रालय)	✓ उद्देश : शहरी नियोजन, आर्थिक वाढ व वारसा जपणे ↓ तिन्ही बाबी अंतर्भूत ↓ प्रत्येक वारसा शहराचे सांस्कृतिक मूल्य जपणे
SMAT CITY मिशन केंद्रीय विकास नागरी मंत्रालय (जून 2015)	✓ 100 शहरे ✓ त्या शहरांच्या राज्य सरकारच्या मदतीने 1. निश्चित पाणी 2. वीजपुरवठा 3. निसारण आणि घनकचरा व्यवस्थापन 4. ई - प्रशासन 5. IT-CONNECCTIVITY
अटल मिशन जून 2015 PM मोदी	✓ ATAL MISSION FOR REJUVENATION AND URBAN TRANSFORMATION (AMRUT) ✓ उद्देश शहरी भागात गरीब आणि वंचित लोकांवर लक्ष केंद्रित करून जीवनाचा दर्जा सुधारणे (शहरी भागात मूलभूत नागरी सुविधा पुरविणे)
स्वच्छ भारत मिशन 2 ऑक्टोंबर 2014	✓ शहरी भागात उघड्यावर शौचास जाणे आणि घनकचरा व्यवस्थापन ✓ निर्मल भारत सरकारची सुधारित आवृत्ती - 2009 लॉन्च - अपयश - त्यामुळे स्वच्छ भारत मिशन ✓ महात्मा गांधी 150 व्या जयंती निमित्त ODF साध्य करण्याचे उद्दिष्ट
PM श्रमयोगी मानधन योजना फेब्रुवारी 2019	✓ 18 ते 40 वयोगटातील असंघटित कामगारांसाठी ✓ उत्पन्न 15000 दरमहा ↓ खाली असणऱ्यासाठी ✓ 60 वर्षानंतर 3000 रुपये PER MONTH पेन्शन
राष्ट्रीय सोलार MISSION जानेवारी 2010 जवाहर नेहरू राष्ट्रीय सोलार मिशन	✓ TARGET – 100 GW OR 100000 MW SOLARPOWER ✓ 2022 पर्यंत

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

योजना	विशेषमाहिती
RERA कायदा	✓ The Real Estate (Regulation And Development) ✓ ACT 2016 ✓ REAL ESTATE मध्ये सुधारणा ✓ पारदर्शकता, वित्तीय शिस्त यांसाठी प्रोत्साहन ✓ सुरुवातीला व जम्मू काश्मीर ला लागू नाही
महीला – ई – हाट 7 MARCH 2016	✓ Digital India And Standup India चा भाग Online ✓ Marketing Platform जे महिला उद्योजकांना, महिला बचत गटांना, Ngo नां त्यांच्या Products सेवा व वस्तू यांसाठी मंच
स्वधार योजना 2001-2002 सुरुवात	✓ भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्वाधार योजना आहे ✓ स्कॉलरशिप बाबत योजना आहे

योजना	सुरुवात	विशेषमाहिती
प्रधानमंत्री जनधन योजना पुरुषांपेक्षा महिलांचे खाते जास्त	✓ जाहीर 15 ऑगस्ट 2014 ✓ सुरुवात 28 ऑगस्ट 2014 ✓ एक दिवशी 1.5 कोटी खाते ✓ तिसरा टप्पा सुरू सध्यास्थितीत	✓ 1 लाख विमा ✓ 10000 रु Overdraft ✓ मुख्य उद्दिष्ट - वित्तीय समावेशन
जवाहरलाल नेहरू नागरी पुनर्निर्माण योजना	✓ 3 डिसेंबर 2005 सुरु ✓ 31 मार्च 2014 बंद	✓ शहरी गरिबांना पायाभूत नागरी सुविधा ✓ 63 शहरे ✓ 40 लाख ↑→ 7 शहरे ✓ 10 ते 40 लाख → 28 शहरे ✓ 10↓ लाख → 28 शहरे
अन्नसुरक्षा कायदा 2013	✓ 12 सप्टेंबर 2013 कायद्यात रूपांतर Retrospective ✓ 5 जुलै 2013 अंमलबजावणी	✓ 3 रु तांदूळ ✓ 2 रु गहू ✓ 1 रु भरडधान्य

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

योजना	सुरुवात	विशेषमाहिती
अन्नसुरक्षा अभियान 2007 - 2008	✓ 2007 – 2008	✓ 20 मे 2007 NDC – 53 व्या बैठकीत ✓ तांदूळ 10 द. लक्ष टन ✓ गहू 8 द. लक्ष टन ✓ भरड धान्य उत्पादन ↑ ↓ ✓ 60 केंद्र, 40 राज्य ✓ शेती विषयक अनुदान मिळण्यासाठी
आम आदमी युवा योजना 2007	✓ ग्रामीण भूमिहीन कुटुंबाच्या सुरक्षेसाठी वयोगट 18 ते 59 अल्पभूधारक शेतकऱ्यांसाठी	

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

बेरोजगारी निर्मूलन

योजना	सुरवात	विशेषमाहिती
रोजगार हमी योजना (ग्रामीण)	28 मार्च 1972	तासगाव (सोगाली) सुखान विन पगि (जनक) या योजनेच्या आधारावर नरेगा योजना भारतान आणली.
स्वर्ण जंयती शहरी स्वरोजगार योजना	Dec 1997	शहरी भागात स्वयंरोजगार प्रेरणा देणे.
स्वर्ण जंयती ग्राम स्वरोजगार योजना	April 1999	ग्रामीण भागात स्वयंरोजगार प्रेरणा देणे.
PM रोजगार योजना	1993	-
ग्रामीण युवक प्रशिक्षण व स्वरोजगार Yojana.	1997	1991 ला स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगाराम विलीन
जवाहर रोजगार योजना	1989	भारतातील पहिली विकेंद्रिकृत yojana ग्रामीण भागात लागु (only रोजगार)
जवाहर ग्राम समृद्धी योजना	April 1999	जवाहर रोजगार योजनेचे नाव बदलले. (रोजगार निर्मिती + पा-सुविधा)
दिन दयाळ उपाध्यय ग्रामिण कौशल्य योजना	Sep 2014	15 ते 25 वयोगटासाठी कौशल्य विकसित करणे हे उक्रिये.
कौशल्य विकास आणि उद्योजकता विकास राष्ट्रीय धोरण	2015	यापूर्वी 2009 ला जाहीर केले होते.
Start-up India	2016	
धानमंत्री कौशल्य विकास yojana.	(2016-2020)	

Download Our App From GET IT ON Google Play Download on the App Store Economics By Dhananjay Mate

योजना	सुरवात	विशेषमाहिती
PM विश्वकमी yojana	Sep 2023	✓ 3 लाखापर्यंत कर्म उपलब्ध ✓ 15 हजारापर्यंत Toolkit ✓ Training करिता 500रु प्रमिहीन Typend ✓ 18 प्रकारच्या प्ररिपारिक व्यवसायासाठी ही yojana आहे.
नरेगा योजना	2 Feb 2006 Act 2005	✓ रोजगाराबाबत कायदा करून अणलिली ही 1 ली Yojana. ✓ 100 days रोजगाराची हमी (ग्रामीण) ✓ महिलोसांठी बारक्षण ✓ केवळ ग्रामीण भागात व लागू ✓ कामासाठी सन्न yojana व संपूर्ण ग्रामीण रोजगार yojana नरेगा मध्ये विलिन ✓ अनंतपुर (AP) सुरु yojana.
National Rural Employment Program (NREP)	2 oct 1980	मजुरी रोजगार देणारी योजना.
Integrated Rural development program (IRDP)	2 oct 1980	✓ गरिबी निर्मूलना बाठी ✓ व्यापारी Bank, सहकारी Bank व ग्रामीण Bank माळीत अनुहान देणे
ग्रामीण भुमिहीन रोजगार हमी Yojana	15 Aug 1983	

Download Our App From Google Play App Store Economics By Dhananjay Mate

One Day Revision

अर्थव्यवस्था

टार्गेट
2025

संयुक्त गट ब आणि गट क

Validity : 1 Months | Watch Time : 2 पट

धनंजय मते सर
(संचालक - स्वराज्य अकॅडमी, पुणे)

ECONOMICS
BY DHANANJAY MATE

DOWNLOAD OUR APP
Economics by Dhananjay Mate
GET IT ON Google Play

997 045 3207

Economics by Dhananjay Mate   @swarajyaacademy